

Samholds-Norge eller Markeds-Norge?

Av Kristen Nygaard og Anne K. Grimsrud

Dette skriftet er et innlegg i debatten om de lange linjene i norsk politikk.

«Den beste strategi for en demokratisk bevegelse er en felles forståelse av virkeligheten» sa vi på Nei-siden under EU-kampen. Innlegget er vårt forsøk på å videreføre, til den tida vi går i møte, den virkelighetsforståelsen som seiret ved folkeavstemningen den 28. november 1994.

Innlegget er forskjellig fra et partiprogram. Det er ikke detaljert, mange områder av politikken er ikke tatt med, uten at det betyr at vi regner dem som uviktige. Det snakkes ikke om løfter, men mer om problemer og oppgaver, ansvar og forpliktelser - i Norge, i Europa og i vårt forhold til verden. Vi må planlegge for en usikker framtid.

Innhold

Forord.....	1
1. Steinrøysa.....	2
2. Bærebjelkene.....	4
3. Rammene for en samholds-politikk fram mot 2010.....	6
4. Stat og marked.....	7
4.1 Arbeid for alle.....	8
4.2 Bedrifter og samfunn.....	9
4.3 «Turbo-kapitalismen».....	10
5. Ressursene.....	11
6. Doblet privat forbruk i år 2030 betyr 30% økning i år 2010.....	12
7. Våre forpliktelser.....	14
8. Familie, skole og fritid. Fordeling.....	15
8.1 Familien.....	15
8.2 Skolen.....	15
8.3 Ungdom i markedssamfunnet.....	16
8.4 Rettferdige levekår.....	17
8.5 Kvinners situasjon.....	18
9. Kultur.....	19
10. Fremmede kulturer i Norge.....	20
11. Forskning og utvikling.....	22
11.1 Hva er forskning?.....	22
11.2 Fra produktidé til marked.....	23
11.3 Forskerne i samfunnsdebatten.....	24
12. Informasjonsteknologi og media.....	24
13. Miljø.....	27
13.1 Mat, helse og handel.....	27
13.2 Naturvern og forurensing.....	28

<i>Samholds-Norge eller Markeds-Norge</i>	<i>Side iii</i>
14. Distrikts-Norges framtid.....	29
15. Arbeidsplassene.....	32
15.1 Samarbeid på arbeidsplassen.....	32
15.2 Arbeidstakersamarbeid på tvers av landegrensar.....	33
16. Energi og naturressurser.....	34
16.1 Fiskeressursene.....	34
16.2 Landbruksressursene.....	34
16.3 Energiressursene.....	35
17. Folkestyre.....	37
18. Norge i verdenssamfunnet.....	39
18.1 Norges holdninger til den tredje verden.....	40
18.2 Norges bistand.....	40
18.3 Norge, EU og Europa. Norge og FN.....	41
19. Valget.....	43
Vedlegg:.....	44

Forord

Dette skriftet er et innlegg i debatten om de lange linjene i norsk politikk.

«Den beste strategi for en demokratisk bevegelse er en felles forståelse av virkeligheten» sa vi på Nei-siden under EU-kampen. Innlegget er vårt forsøk på videreføre, til den tida vi går i møte, den virkelighetsforståelsen som seiret ved folkeavstemningen den 28. november 1994.

Innlegget er forskjellig fra et partiprogram. Det er ikke detaljert, mange områder av politikken er ikke tatt med, uten at det betyr at vi regner dem som uviktige. Det snakkes ikke om løfter, men mer om problemer og oppgaver, ansvar og forpliktelser - i Norge, i Europa og i vårt forhold til verden. Vi må planlegge for en usikker framtid.

Det eneste sikre er at vi stadig vil møte uforutsette situasjoner. Oppgavene i de neste fire årene vil derfor ikke bare være å løse nære, aktuelle oppgaver, men også å legge føringer som sikrer oss handlefrihet lengre fram.

Vi har snakket med svært mange kunnskapsrike og vidsynte mennesker under skrivearbeidet. De fleste står oss nær politisk, noen er vi uenige med, andre holder seg utenfor

partipolitikk. For en stor del er innlegget en sammenfatning av det vi har fått ut av disse samtalene, men utvalget av synspunkter og helhetsframstillingen er vår egen.

Blant dem vi har fått synspunkter fra kan vi nevne:

Helén Bjørnøy, Tor Brostigen, Ottar Brox, Kjell Dahle, Aina Edelmann, Gunnar Garbo, Lars Haltbrekken, Lars Hauge, Kristin Hille-Valla, Johannes Hjellbrekke, Alf Inge Jansen, Siri Jensen, Arne Martin Klausen, Tore Linné Eriksen, Gerd von der Lippe, Berit Lynnebakken, Eldar Myhre, Elizabeth Nygaard, Erik Rakoczy, Oddrun Remvik, Eystein Skjerve, Eivind Smith, Torgeir Strøm, Tore Thonstad, Hans Olav Tungesvik, Amund Venger, Øyvind Østerud, Per Østvold, Nils Aarsæter.

De skal alle ha takk, men ikke trekkes til ansvar for meninger de kanskje ikke deler, eller dersom vi ikke har forstått dem riktig. Ordet «vi» betyr dels «oss som bor i Norge», dels oss som er forfattere. Ingen partier, organisasjoner eller andre grupper står bak.

Oslo 25. mai 1997

Kristen Nygaard og Anne K. Grimsrud

1. Steinrøysa

EU-tilhengere kalte under EU-kampen Norge foraktelig for «steinrøysa». Thorbjørn Berntsen sa det slik i 1989: «Jeg for min del vil ikke orke å jobbe med politikk lengre, om vi skal sitte her og forsøke oss i steinrøysa mens vi tilpasser oss EF med den ene, lille minimumsløsningen etter den andre, og passer på at vi får være for oss sjøl her oppe med nisseluene våre. Det er en helt trøstesløs politisk visjon å ha!»

I og for seg hadde de rett: Det er ikke mer enn 3% av landet vårt som lar seg dyrke opp. Men til nå har vi vært stolte av det vi har fått til her i steinrøysa, i kamp mot vind og vær.

Hvordan vi fikk dette landet utdelt, det vet vi ikke. Mange var det vel ikke som misunte oss. Kaldt var det, og blåste gjorde det. Men vi klorte oss fast. Vi fant ressurser og vi lærte oss hvordan vi skulle bruke dem. Det vokste fram et samfunn som passet til det livet vi førte. Økologi handler ikke bare om planter og dyr, luft og vann. Vi måtte skape en samfunnsøkologi også, for vi kunne bare overleve om vi samarbeidet, oss i mellom og med naturen.

Etter krigen traff vi et valg som få andre gjorde. Vi bestemte oss for at Norge ikke skulle forfalle til å bare være noen tett befolkede områder omkring de store byene. Norge skulle

bestå i et samspill mellom byer og levedyktige lokalsamfunn spredt over hele landet.

Vi satset på å ta hele landet i bruk.

Vi har ikke klart å nå alle de mål vi satte oss, men vi har lokalsamfunn som har overlevd til nå fordi vi har bygget på både konkurranse og samarbeid. Fordi vi visste at bare samspillet mellom fiske, landbruk og industri kunne gi grunnlag for handel og oppbyggingen av et rammeverk i form av boliger, transportnett og offentlige tjenester.

Vi vet det, også i dag, at om landbruket raser sammen, blir det vansker for handelen og for det mekaniske verkstedet. Vi vet at vi må være mange nok for å kunne opprettholde skoler, gamlehjem, transportruter og postkontor. Vi vet at industri-bedriftene ikke kan overleve uten et lokalsamfunn omkring seg. Byene har blomstret opp i samspill med distriktene omkring.

Vi klarte det ikke ved å dyrke markedsøkonomiens fire friheter. Vi klarte det fordi vi så den virksomheten vi drev som ledd i et samarbeid, ikke bare som en kamp på liv og død om få den største pengebingen.

Men vi sørget også for å beskytte vår rett til de ressursene vi har. Norge er et lite land, med mektige naboer som omkring århundreskiftet var i gang med å kjøpe opp rettighetene til natur-

ressursene våre. Vi stoppet dem med konsesjonslovene, som sa at vi har rett til å gi forrang til norske interesser. Vi har ikke stengt ute all utenlandsk kapital, men vi har kunnet bygge opp et norskeid næringsliv, senest nå i oljesektoren. Til nå har vi unngått at Norge har blitt en «bananrepublikk» etter mønster fra Mellom-Amerika. Det som først og fremst kjennetegner en bananrepublikk er ikke en president og at det dyrkes bananer, men at næringsliv, ressurser og fortjeneste styres av utenlandske penge- og stormaktsinteresser.

Vi har også skapt instrumenter for å gi folk herredømme over ressursene på andre måter. Det er ikke så lenge siden nessekongene satt langs kysten og dikterte fiskernes levekår. Nå bryter regjeringen i stykker råfiskloven, og vi kan få nye og verre nessekonger i form av utenlandsk eller norsk storfinans.

Vi har også villet ta alle hender i bruk.

Etter krigen klarte vi det. Vi ble så sikre på oss selv at vi satte det inn i grunnloven, i § 110: Alle har rett til arbeid. Hver gang noen vil ha oss inn i EU, trues det med arbeidsløshet om vi ikke gir etter. Men det er i EU vi finner den store arbeidsløsheten.

Vi har søkt å skape rettferd og likhet. Ikke bare som noe skrevet inn i døde paragrafer, ikke bare ved å stole på at enhver er sin egen lykkes smed. I

vårt velferdssystem er du ikke avhengig av din karriere i arbeidslivet. Og vi har sørget for å gi, hver av oss etter evne, nok til fellesgodene til å kunne klare det. Rettighetene har du fordi du hører til i samfunnet vårt. Det er ikke det vanlige i statene i EU.

Vi gjeninnførte lokalt selvstyre med formannskapsloven av 14. januar 1837, det enevoldskongene hadde tatt fra oss. Politikerne våre fikk sin opplæring i folkestyre i nær, daglig kontakt med velgernes hverdag. Før var det flest slike folk som kom på stortinget og i regjeringen. Nå er det blitt annerledes, mange blir yrkespolitikere uten erfaring fra arbeidslivet og lokalpolitikk.

Vi har skapt et folkestyre der vi ikke bare velger representanter som vi sender til maktsentra langt borte. Vi har latt det være makt igjen der folk bor. Her i landet vet vi av erfaring hva det vil si å bli styrt utenfra. Vi vet at vi klarer oss best når vi styrer oss selv, og når vi på frivillig og likeverdige måte samarbeider med andre.

Vi har meget å forsvare, men framfor alt må vi ta opp de utfordringene som de nærmeste tiårene stiller oss overfor. De vil avgjøre om vi kan gi videre et menneskeverdig samfunn til våre etterkommere.

Vi må ikke skjønne alt som er gjort i landet vårt. Det har vært gjort mange feil, også i ressursforvaltningen. Det står mange oppgaver igjen.

Men vi har klart noe få andre vestlige industri-samfunn har forsøkt å satse på: å la andre mål enn de rent markedsøkonomiske få en avgjørende virkning på hvordan vi ville landet vårt skulle være.

Det er også idealer som vi stiller opp, men ikke alltid etterlever. Vi har trodd oss fri fra rasisme, men opplever å finne den midt blant oss. Dessuten er oppgaven overfor våre nye landsmenn å gi dem like muligheter, ikke bare å vise toleranse. Likevel: Mål vi stadig må kjempe for, men som vi kanskje aldri når, vil være blant de vi sist av alt må gi opp eller overlate til andre å bestemme over.

I de tiårene vi har foran oss, er dette av avgjørende betydning: For det første at vi beholder størst mulig handlefrihet til å kunne begynne å gjøre de riktige valgene så snart som det blir mulig. For det annet at vi verner om de viktigste rikdommene vi har:

- Våre naturressurser
- Det Norge som består i et samspill mellom levedyktige lokalsamfunn.
- Det samfunnet som gradvis er bygget opp med likeverd og samhold som grunnverdier

For det tredje at vi tar vårt ansvar og våre forpliktelser i verdenssamfunnet på alvor.

2. Bærebjelkene

Stortingsvalget i september vil bli et valg mellom de lange framtidslinjene for det norske samfunnet. Skal vi igjen ta opp arbeidet og bygge videre på et folkestyrt Samholds-Norge? Eller skal vi fortsette utviklingen mot et Markeds-Norge der det samfunnet vi hadde skapt blir omformet etter ønsker og krav fra pengemakt, sentralisert statsmakt, og et globalisert marked?

Det norske folks Nei til EU-medlemskap den 28. november 1994 var samtidig et Ja til de verdiene som forente alle de partiene som sto sammen i EU-kampen. Disse verdiene fikk sitt uttrykk i «bærebjelkevedtaket» som ble fattet på Nei til EUs landsmøte 29. november 1992. Der heter det:

“Grunnlaget for vårt samfunn er vårt folkestyre. Vi har erfart at vi klarer oss best når vi styrer oss selv og kan samarbeide nært med andre land som en selvstendig nasjon.

Vi vil sikre et folkestyre der alle har en reell innflytelse på sin egen situasjon. Det skal være makt der folk bor. Vi vil hindre at viktige avgjørelser blir truffet i maktsentra uten effektiv folkevalgt kontroll.

Vi vil verne om bærebjelkene i det norske samfunnet:

- Alles rett til arbeid har vært et hovedmål i norsk politikk. Vi må ikke bli hindret i å ta i bruk tiltak vi finner nødvendige for å nå dette målet
- Vi skal selv bestemme omfanget av utenlandske oppkjøp av norske bedrifter, naturressurser og norsk eiendom. Vi må kunne gi lover og ha styringsmuligheter på disse områdene
- Vi skal selv bestemme hvordan vi gjennom skatter og avgifter og andre virkemidler skal sikre velferdsstaten, med vekt på sosial rettferdighet, solidaritet og offentlig ansvar
- Vi skal selv bestemme over viktige miljøkrav, forbrukervern og vern om folks helse. Disse må gå foran kravet om fri flyt av varer
- Vi skal selv bestemme de virkemidlene vi vil bruke for å

sikre levedyktige lokalsamfunn og en allsidig ressursutnyttelse i distriktene

- Vi må sikre den samiske urbefolkningens rettigheter.
- Den vestlige verden kan ikke fortsette dagens vekstpolitikk, med et stadig økende ressursforbruk og forurensing. Bare ved å prøve ut alternativer til dagens økonomi kan en skape bærekraftig utvikling i verdensmålestokk. Norge må ha handlefrihet til å føre en slik politikk.

Vi vil arbeide for et selvstendig Norge i et Europa som er åpent mot hele verden, der frie nasjoner med ulike økonomiske systemer utvikler et nært og forpliktende samarbeid”.

Mange som stemte Ja til EU-medlemskap deler synspunktene i bærebjelkevedtaket. Noen av dem mente bærebjelkene kunne vernes innenfor EU. Andre stemte Ja av frykt for at Norge ikke ville klare seg utenfor EU. Nå er saken avgjort, og vi skal i fellesskap bygge Norge videre

De felles grunnholdningene til hva Norge skal være, har i denne stortingsperioden skapt felles standpunkter i en lang rekke viktige saker , mot

Regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet. Det har vært tilstede et felles ønske om å skape et samfunn bygget på samhold som grunnverdi, og vil kjempe mot det samfunnet som lar pengemakt og sentralisert statsmakt skape større og større forskjeller i innflytelse, økonomiske kår og sosiale forhold.

I et vedlegg til dette innlegget har vi kort oppsummert noen av de saksområdene hvor Nei-partiene har stått sammen i perioden.

3. Rammene for en samholds-politikk fram mot 2010

Det fellesskapet i praktisk politikk som utviklet seg under EU-kampen og som ble videreført under resten av stortingsperioden gir etter vår mening muligheter for felles standpunkter også i den perioden som kommer, uten at vi for vår del går inn på å vurdere samarbeidsformer. Det er viktig også å holde fast på det som binder sammen også i årene framover.

Regjeringens langtidsplan gjelder perioden 1997-2001. Men den gir også føringer som går langt framover: Det antas at vårt forbruk i år 2030 vil være dobbelt så stort som i dag. Dette sier

svært meget om de holdningene som ligger til grunn for programmet. En slik ukritisk aksept av økonomenes prognoser er helt uforsvarlig. Et doblet forbruk i de rike landene i år 2030 vil innebære økonomisk katastrofe for den tredje verden, sosial katastrofe og miljøkatastrofe for oss alle. Den veksten i forbruk og levestandard som vil komme, må fordeles til dem som trenger det mest.

Regjeringen snakker varmt om samfunnsmessige mål som svært mange vil være enige om. Men det hjelper lite når dens praktiske politikk gir frislepp til markedskreftene og til globalisering av norsk økonomi. Dermed binder vi oss til den politikken som de pengesterke stormaktene fører.

Vi må utforme norsk politikk i de neste fire årene ut fra de krav og utfordringer som framtida stiller oss overfor. Hva vil være de viktigste oppgavene og politiske spørsmålene i år 2005 og 2010? Hva må vi sikre oss mot? Hva må vi ta vare på i det samfunnet vi nå har? Hvilke nye mål må vi strekke oss mot?

Vi må planlegge for en usikker framtid. Det eneste sikre er at vi stadig vil møte uforutsette situasjoner. Oppgavene i de neste fire årene vil derfor ikke bare være å løse nære, aktuelle oppgaver, men også å legge føringer som sikrer handlefrihet lengre fram.

4. Stat og marked

I hele etterkrigstiden, fram til 1989, ble verdenssamfunnet preget av motsetningen mellom Sovjetblokken og de vestlige industri- nasjonene. De fattige landene fikk sin selv- stendighet samtidig som de fleste fikk en stadig mer uoverkommelig gjeldsbyrde, fattigdom og annen sosial nød. I øst hadde vi en rigid statsdirigert planøkonomi og undertrykkelse av demokratiske rettigheter. I vest en markeds- økonomi som mange steder ga grunnlaget for velferd i alle lag av folket og et folkestyre der sterke politiske grupper satte seg som mål å bruke og styre markedet til beste for folk flest.

I dag er situasjonen en annen. Den sentralt statsdirigerte planøkonomien har spilt så totalt fallitt at vi trygt kan regne med at den ikke vil være noe aktuelt alternativ i demokratiske samfunn i den tiden vi nå skal planlegge for.

På den annen side har den rendyrkede, hen- synsløse markedsliberalismen fått et gjennomslag som gjør den til en trussel mot demokratiske samfunn bygget på samhold, økonomisk utjevning og sosialt likeverd. Dette gjelder for de rike vestlige industrisamfunnene like meget som for de fattige landene i den tredje verden og landene i Øst-Europa.

Vi tror ikke det er mulig å stille opp og innføre et mønster for et idealsamfunn. Vi må leve med å bakte oss fram mot de mål vi setter oss i et urent farvann med farer og overraskelser forut hele tida.

Vi vet vi må ha en økonomi som kan fungere i et samspill med de landene vi har samhandel med. Vi ser at markedet kan fungere godt når det er mange som konkurrerer og styrer produksjonen gjennom folks frie valg av varer. Men vi ser også at det leder til skjevheter og misforhold når noen blir for mektige på konkurrentenes og forbrukernes bekostning.

Vi må legge arbeid i å hjelpe markedet der vi mener det ikke gjør en god nok jobb for oss. For eksempel gjelder det for våre små og middelstore bedrifter. Vi må lage ordninger som trekker ressurser til innsats for nyskaping i stedet for spekulasjon. Vi trenger infrastrukturer, for eksempel innen datakommunikasjon, som skaper et sunt økonomisk og teknologisk grunnlag for et variert bedriftsliv. Det må satses på å gjenreise industriarbeidslivet i byene, spesielt i Oslo, og samtidig gi bedriftene i distriktene vekstmuligheter og bedre markedsadgang og kontakt med forsknings- og utviklingsmiljøene. Lønnsomhet, miljøansvar, omstillingsevne og langsiktig sikkerhet for arbeidsplassene må være målet.

Vi må skape styringsredskap for å få markedet til virke slik vi vil uten at det utarter til store mengder detaljreguleringer. Vi vil ikke gi markedet lov til å skape større sosiale ulikheter. Det må ikke gis rom for storfolk som brauter seg fram. Vi må ikke la pengeinteresser skalte og valte med bedrifter for å skaffe fram kortsiktige aksjefortjenester.

Vi vet at dette ikke er en lett oppgave, men vi kan ikke la være å ta fatt på den.

4.1 Arbeid for alle

I de fleste av de landene vi har stor samhandel med, spesielt landene i EU, er det så høy arbeidsløshet at det skaper store sosiale spenninger. Kommer det et «oppsving» i markedsøkonomien, viser det seg at det ikke leder til en tilsvarende oppgang i antall arbeidsplasser. Og forskjellene mellom rike og fattige bare øker og øker. Allerede for noen år siden levde over femti millioner mennesker i EU-landene under det som regnes som fattigdomsgrensen.

I Norge har vi kunnet styre annerledes, særlig etter at vi i 1992 valgte å fjerne bindingen mellom den norske kronen og EU-valutaen og rentenivået i Norge deretter falt. Men alt er ikke bra i Norge.

Markedsøkonomene og regjeringen med dens eksperter har i praksis gitt opp målet om full sysselsetting. I stedet snakkes det om en «likevektsledighet» som kan få lov til å være så høy at vi unngår all prisstigning. Dette betyr i virkeligheten at en godtar, og i realiteten ønsker et antall arbeidsledige som er så høyt at det presser arbeidstakerne på defensiven.

Følgen er at et stort antall mennesker, og blant dem svært mange unge, enten ikke finner arbeid, er underbeskjeftiget eller i alt for lavt lønnet arbeid. Dette er uakseptabelt. Vi kan ikke bruke disse menneskene og deres liv som reguleringsmekanisme i et upersonlig økonomisk system.

Vi ser at arbeid for alle vil skape et press i markedssystemet. Vi er enige i at vi ikke må overopphete samfunnsøkonomien. Vi må passe på vår konkurransevne overfor utlandet. Men vi godtar ikke at dette skal hindre oss i å lete etter og finne løsninger som gjør at vi både skaper full sysselsetting og et fungerende marked.

Vi mener at sysselsettingsproblemene bare kan løses ved at vi satser samtidig i byene og i distriktene. Skaper vi bare arbeidsplasser i byene, vil de arbeidsløse i distriktene trekke inn dit og ta arbeidsplassene fra dem som stiller dårligere på arbeidsmarkedet. Lokalsamfunnene forfaller, samtidig som de sosiale problemene i byene øker. Satser vi bare på distriktene, vil forholdene i

byene kunne fortsette å forverre seg. Alle arbeidsløse har felles interesser, og vi må skape en utvikling som bygger på det gamle slagordet «By og land, hand i hand».

4.2 Bedrifter og samfunn

Det finnes ingen felles forståelse av hva en bedrift skal være i dagens Norge.

Noen sier at hensikten med en bedrift kort og godt er å skaffe penger i aksjonærenes lommer, og disse ser ut til å få større og større gjennomslag slik norsk bedriftsliv nå utvikler seg.

Det andre synet er at hensikten med en bedrift er verdiskaping i en meget videre forstand:

- å produsere varer og tjenester som folk har bruk for,
- å gi arbeid til mennesker,
- å være rammen om samarbeid, innsatsvilje og skaperevne, og selvsagt
- å gi en god og rimelig langsiktig fortjeneste til dem som setter

økonomiske ressurser inn i bedriften.

Vi mener at det er dette andre synet som samfunnet er tjent med og som må ligge til grunn for den politikk vi skal føre overfor næringslivet. Vi er overbevist om at arbeidstakere flest er enige, og at vi også har en meget stor andel av landets bedriftsledere med oss.

I dag ligger landet åpent for interes-sene til kapitaleierne, norske så vel som utenlandske, kapitaleiere som holder til langt vekk fra bedriftene og deres lokalsamfunn og arbeidstakere. Penger og aksjeposter flyttes inn og ut av landet, salg og kjøp foregår i et spill med det mål og hente ut kortsiktige fortjenester og skaffe seg skattefordeler. Utenlandske konserner som har, eller skaffer seg kontroll over norske bedrifter skalter og valter med dem. Vi opplever at de setter seg ut over hva vi mente var klare konsek-sjonsbetingelser. Ofte og oftere hører vi trusler fra bedriftsledelsene at de flytter til utlandet om vi ikke gjør som de vil. Fagbevegelsen kommer i forsvarsposisjon og føler seg mange ganger pres-set til å godta urimelige krav av frykt for arbeids-plassene.

Bedrifter er for slike bedriftsledere og bedriftseierinteresser blitt et spekulasjonsobjekt. Landet, lokalsamfunnene og arbeidstakerne blir taperne. Denne utviklingen må vi snu.

Det blir ikke lett å forandre den utviklingen som er i gang, men det bør likevel bli en av de sentrale oppgavene i den økonomiske politikken og næringspolitikken i de neste fire årene.

Et første hovedmål må være å styrke de langsiktige eierinteressene i bedriftene på bekostning av de kortsiktige. Lover, konsesjonsregler, redskapene for overvåking av finanstransaksjoner må gjennomgås på nytt for å skjerpe mulighetene for å skjerme bedriftene og arbeidsplassene mot følgene av den rendyrkede markedsliberalismen.

Med den politikken som har vært ført, står ofte statlige eierinteresser som det eneste instrumentet for å hindre utenlandsk overtakelse av viktige norske bedrifter. Bedre lover, regelverk og praksis kan skape flere redskap. Og vi må se på hvordan vi kan organisere de statlige direkte og indirekte eierinteressene slik at de ikke fungerer som en overmektig, sentralisert eierblokk, men i større grad representerer ulike og mer uavhengige samfunnsmessige interesser.

Vi må også ta alvorlig den grådighetskulturen som brer seg. Folk i næringslivet blir stadig grepet i bruk av gyldne fallskjerner, ublu opsjonsfortjenester, misbruk av innside-informasjon, urimelige frynsegoder. Hver gang får vi høre at «dette skal ikke skje igjen». Det ser ut som om det bare betyr at «vi skal finne på noe lurere neste gang». Sammen med dette ser vi at vanlig folk

prises vekk fra de beste fritidseiendommene, og et uhemmet luksusforbruk i konflikt med hva vi i Norge har regnet som god folkeskikk. Før dette fortsette, vil det bidra til å skape et Forskjells-Norge som tidligere var bred enighet om at vi skulle bekjempe.

4.3 «Turbo-kapitalismen»

Med den nye datateknologien i de numerisk styrte produksjonsmaskinene fikk de internasjonale konsernene i første omgang fridd seg fra avhengigheten av kvalifisert arbeidskraft. Fabrikker kunne lettere flyttes dit arbeidslønnen var lavest og fagbevegelsen og miljøbestemmelserne svakest. Ble lønningene for høye eller nye land kunne tilby enda dårligere forhold for arbeidskraften, var det bare å flytte bedriften videre. Den nye kommunikasjonsteknologien ga muligheter for tett administrativ styring og kontroll fra fjerne konsernhovedkvarterer. Etter hvert kan en legge også utviklingsavdelinger med ingeniører, designere og tekniske tegnere dit det er billigst.

Så fant bedriftsøkonomene ut at de kunne kvitte seg med sosialt arbeidsgiveransvar ved å la alle mulige hjelpefunksjoner settes ut på anbud og la mindre firmaer ta det ansvaret, samtidig som de til stadighet måtte leve med uvissheten

om de ville vinne neste anbudsrunde. Dette kalles «outsourcing».

Det siste trinnet er at både produksjonen og viktige deler av produktutviklingen «outsources». Konsernet sitter igjen med eiendomsretten til produktet og inviterer uavhengige, svakere produsenter til å gi tilbud på å masseprodusere varen. Konsernet er overmektig og kan presse prisene. Deretter tar konsernet seg av markedsføringen og storparten av fortjenesten. Etter noen år går produksjonskontraktene ut, og i neste anbudsrunde er det kanskje fabrikker i enda svakere og mer forsvarsløse utviklingsland som kan utbyttes.

Det blir små problemer for konsernet med å gå over til ny teknologi fordi det ikke har bundet sin kapital til selve produksjonsutstyret, den støytten ved omleggingen er det de «uavhengige» produksjonsbedriftene som må ta. Det er også de som sitter igjen med ansvaret for de arbeidsløse, om noe slikt ansvar da finnes der produsenten holder til.

Denne strategien må vi være forberedt på å bli utsatt for. Våre fremste profeter for denne «turbo-kapitalismen» prediker den med stor styrke og hevder at dette må vi bare ta inn over oss, og derfor omstille arbeidsliv og sosiale forhold. Skolen vil i dette perspektivet få som fremste oppgave å produsere lydige arbeidsinsekter med

de kunnskapene som er de mest produktive til en hver tid.

5. Ressursene

Vi må bygge Norge på et samspill mellom tre former for ressurser (som ofte kalles tre former for kapital):

- Naturressursene.
- De sosiale og menneskelige ressursene.
- De økonomiske ressursene.

Oppgaven er å skape en bærekraftig utvikling, som bygger opp de sosiale og menneskelige ressursene, med de økonomiske ressursene som redskap. Vi skal bruke markedet. Markedet skal ikke bruke oss.

Men slik er det ikke i dag. Gjennom globaliseringen av økonomien og integreringen av markedene har finanskapitalen og dens interesser fått forkjørsrett, på bekostning av både de sosiale og menneskelige ressursene og naturressursene.

Betyr dette at det er finanskapitalen som er det viktigste for den økonomiske utviklingen i et land? Slett ikke. Verdensbanken har nylig utarbeidet anslag for nasjonalformuen i flere land. De menneskelige ressursene, beregnet som «menneskelig kapital», ble anslått å utgjøre om lag 65 prosent av nasjonalformuen i 190 land. Dette

tilsvarer tall fra Statistisk Sentralbyrå som anslår at 2/3 av nasjonalformuen i Norge må tilskrives de menneskelige ressursene. Til sammenligning er petroleumsformuen anslått å utgjøre bare 6 prosent av nasjonalformuen.

Men igjen ser vi at mennesket i de økonomiske beregningene bare er vurdert som arbeidskraft og forbruker. De menneskelige ressursene blir definert som "verdien av framtidig arbeidsinnsats, som avhenger av teknologi, kunnskap, helsetilstand og arbeidstimer gjennom livet".

Langtidsprogrammet framhever at det er yrkesbefolkningens kvalitet som bestemmer framtidige forbruksmuligheter. Jo bedre kvalitet, jo større forbruk. Det gis også eksempler på hvordan redusert arbeidstid minsker verdien av den menneskelige formuen og dermed også muligheten for å øke forbruket!

Grunnlaget er likevel naturressursene. Svikter de, raser vår sivilisasjon sammen. Menneskeheten har et felles ansvar for å bevare dem. Kristne mennesker kaller det et forvalteransvar overfor skaperverket.

6. Doblet privat forbruk i år 2030 betyr 30% økning i år 2010

Det regnes i Langtidsprogrammet med at det forbruket i Norge skal øke med 100 prosent, eller være dobbelt så stort i 2030 som i dag. Det tilsvarende en vekst i vårt private forbruk på 30 prosent på 13 år, fram til år 2010. Dette er galskap. Alle med evne til å høre og lese, lukte og se vet at det økonomiske aktivitetsnivået vi har allerede i dag forbruker mer enn noen gang av naturens ressurser, forurenses luften, jorda og vannet og undergraver vår livskvalitet. Dette til tross for at Brundtlandkommisjonen allerede for ti år siden slo fast at en kursomlegging er nødvendig.

Langtidsprogrammet gir et helt holdningsløst signal på hvordan regjeringen forventer at befolkningen vil prioritere. Dette er vesentlig, fordi det er en klar sammenheng mellom forventninger og folks handlinger. Myndighetene legger dermed en uakseptabel etisk norm på forbruksutvikling og økonomisk vekst i Norge, i strid med hva store deler av befolkningen selv mener er forsvarlig. Her forsømmer staten og det offentlige sitt ansvar som normgiver.

Slike beregninger av forbruksveksten i Norge viser også begrensningene for bruk av økonomisk teori er som planleggingsredskap for samfunnet. Økonomiske modeller er meget nyttige, men bare om en er klar over hvilke forutsetninger de bygger på og hvilke faktorer som ikke er med i modellene. I planleggingen trenger vi i tillegg å trekke inn andre verdier som rettesnor for utviklingen og de prioriteringer vi som samfunn står overfor. Staten må gjenspeile og fornye det etiske grunnlaget samfunnet skal bygge på. Det må nedlegges klart uttrykte holdninger til de verdivalg vi som mennesker og samfunn står overfor. Ikke minst trengs det en mer helhetlig forståelse av menneskenes ulike roller og behov. De fleste mennesker vil betakke seg for å bli redusert til å bare regnes som produktionsfaktor og forbruker. Denne erkjennelsen krever mer av samfunnsplanleggere enn å stille oss overfor valgmuligheter begrenset til hva rene økonomiske modeller kan gi oss.

De menneskelige ressursene er langt mer enn det hver og en av oss representerer som arbeidskraft og forbruker. Mennesket er et sosialt vesen. Hele vår identitet skapes gjennom samhandling med andre mennesker. Slik formes vårt selvbilde og vår oppfatning av eget verd. Slik utvikles også holdninger som respekt og toleranse og dermed evne til å samarbeide med andre. Sosiale ressurser er en betegnelse på hvordan vi som

enkeltmennesker har evne til å samarbeide med andre, løse oppgaver og trekke i samme retning, og hvordan samfunnet fremmer eller svekker slike egenskaper og muligheter.

Utviklingstrekkene i vår vestlige kultur har lenge gått i gal retning, mot mer individualisme og mindre fellesskap og sliter ned de sosiale ressursene. Det kan ta mange tiår å bygge opp samhold, men bare få år å bryte den ned.

Den dominerende tenkning fra økonomer har vært at tilgang på kapital og teknologi er det avgjørende for utvikling. Går økonomien bra, følger utviklingen av de sosiale ressursene og det sivile samfunnet etter. Men troen på at denne årsakssammenhengen er den eneste rette, er blitt utfordret av samfunnsvitere som gir belegg for å trekke den motsatte slutning. Det er tvert imot styrken i det sivile samfunn, med mangfoldige nettverk og organisasjoner som er avgjørende. For sterke sivile samfunn kan absorbere og utnytte kapitalen som tilføres på den mest effektive måten. Det er derfor stor fare for å sløse bort kapitalressurser, dersom de sosiale ressursene og det sivile samfunnet ikke er tilstrekkelig opprustet. Erfaringer fra deler av utviklingshjelpen er gode eksempler på hvordan faktorenes orden ikke er likegyldig.

7. Våre forpliktelser

Verden har nok til alles behov, men ikke til alles grådighet, har Gandhi sagt.

Det vil ha svært uheldige følger for den globale situasjonen om vi i Norge og andre rike land har øket vårt private forbruk med 30 prosent i 2010. Vil det gå slik? Sannsynligvis, hvis ikke tilstrekkelig mange protesterer. Hva betyr det av belastninger på luft, vann og jord? Hva betyr det for gapet mellom fattige og rike i verdenssamfunnet? Alle de skremmende trekk vi ser idag vil bare bli ytterligere forsterket. Dette er en farlig utvikling og gir oss en utrygg framtid.

Forutsetningen for fred er global fordeling og internasjonalt samarbeid som gir jevnere levekår for folk. Men blir ikke vi fattigere, om vi skal fordele bedre? Det er bare dersom vi aksepterer at våre eneste oppgaver i livet er å produsere og forbruke at vi får så snevre visjoner for våre framtidsmuligheter.

Det er en stor etisk utfordring å rette søkelyset mot forbrukerkulturen som bryter ned våre holdninger og styrer våre handlinger, ofte på tvers av det mange føler er vårt globale ansvar. Det er ikke lett å få til endringer, dersom det gjøres til et individuelt prosjekt. «Mitt lille bidrag kan jo allikevel ikke redde verden», tenker de fleste. Men det er stadig flere som står fram og ser

behovet for et felles løft. Det ble registrert med glede i vide kretser da Kirkemøtet i 1996 utfordret hele den norske kirke til å sette forbruk og rettferdighet på dagsorden fram mot 2000 års-markeringen for Jesu fødsel. «Kirken vil gå sammen med alle mennesker og organisasjoner av god vilje for å bygge brede allianser lokalt, nasjonalt og globalt, som kan utløse personlig forpliktelse og politisk handling for redusert forbruk og økt rettferdighet,» heter det.

Bispene har tidligere bl.a. uttalt: «Forbruker-ideologien bryter ned det menneskelige samfunn ved å definere alt i tilknytning til bruk, nytte, påvirkning og konkurranse. Mennesket tilbys en form for flukt fra den krevende og vanskelige del av virkeligheten. Vi påvirkes til å tro at lykken og det gode liv er noe som oppnås gjennom forbruk. Vår status og identitet som mennesker bestemmes for en stor del av hvordan vi forholder oss til markedets mange varer og tilbud». Og: «Den utvikling vi her ser gjør mennesket ufritt og truer selve menneskeverdet».

I dagens situasjon ligger et kall til oppbrudd for alle mennesker. Vi kalles til å legge mer vekt på livskvalitet enn på levestandard basert på ytre goder. Vi kalles til å ta etisk ansvar for oss selv, våre etterkommere og for medmennesker i den fattige del av verden. Vi kalles til oppbrudd i forhold til et system der penger, ting og påvirkning utenfra bestemmer tilværelsens

innhold og mening. Det kan bare skje om mennesket er rotfestet i andre verdier enn bare dem forbrukskulturen tilbyr.

8. Familie, skole og fritid. Fordeling

8.1 Familien

Familien er hjørnesteinen i samfunnet. Hvordan skal vi motvirke den foruroligende utviklingen som leder til at så mange familier går i oppløsning? Vi ser at det oppstår store personlige og sosiale problemer for mange unge og deres skilte foreldre. Hva kan vi gjøre for å støtte dem i deres nye situasjon?

Om familiens rolle som oppdrager og normsetter svikter, skyves problemene over i skolen. Klarer ikke skolen å overta alle oppgavene, skyves de videre, kanskje med politiet som neste instans. Familien trenger rammer som gir mer tid og rom slik at den kan fylle sin oppdragerrolle. Men foreldrenes oppgaver slutter ikke her. Gode skoler blir gode, bl.a. Når lærere, foreldre og stabile nettverk i nærmiljøet går sammen, får barna den nødvendige trygghet og dermed den beste stimulans til læring og en harmonisk personlighetsutvikling. Det har vært et hovedmål for norsk skole at den skulle skape

«gagns mennesker». Dette er et mål som ikke må skyves til side i det effektivitetsjaget som nå også trenger inn i skoleverket.

8.2 Skolen

Den norske enhetsskolen gir løfter om likeverdige muligheter for alle, men forskjellene er store. Hvem har lærebøker, hvem har PC, hvem har lærervikar? Noen har det topp, hos andre mangler det mye. Noen har ikke en gang skole, og elevene må busses flere timer hver dag. Det er en plikt. For oss er det blitt stort paradoks at vi i rike Norge ikke lenger har råd til lærebøker til ungene våre, men investerer oljemilliardene våre på internasjonale børser .

En framtidsrettet skole må utvikle kompetanse hos elevene. Dette er noe mer enn kunnskaper. Kunnskaper dreier seg om å tilegne seg fakta. Dette må vi stadig spe på med gjennom hele livet. Men grunnutdanningen må være solid, fordi den skal gjøre oss istand til å møte store krav til omstilling, ikke bare i arbeidsoppgaver, men kanskje også i form av et nytt yrke.

I dagens utdanningssystem legges det vesentlig vekt på at elevene skal ha startkompetanse eller spisskompetanse for å komme inn i arbeidslivet. Men det er for liten bevissthet om behovet for allmenkompetanse for å møte omstillinger. Derfor

må det legges større vekt på faktorer som personlig trygghet, fortrolighet med kulturelle og religiøse verdier, språk- og evne til kommunikasjon og konfliktløsning, til å led og ta ansvar.

Dette er ikke egenskaper som først og fremst erhverves gjennom formell læring i skolen. Men en god skole i samspill med andre stabile oppvekstfaktorer som hjemmemiljø, barnehage og et aktivt og godt organisasjons- og fritidsmiljø, vil gi en oppvekstramme som utvikler anvarsbevisste og demokratisk innstilte mennesker. Oppøving av trygghet og ansvarsfølelse og ikke minst formidlingsevnen læres mest effektivt ved tidlig deltagelse i frivillig barne- og ungdomsaktivitet i nærmiljøet.

Våre fakta- kunnskaper vil vi i framtida hente fra mange nye kilder, ikke bare fra en læreanstusjon. Derfor er det viktig at grunnutdanningen som alle får er solid forankret omkring felles pillarer, som helhetsforståelse natur/økologi, kultur, verdier, språk/kommunikasjon. Dette blir våre viktigste orienteringsverktøy når vi skal søke ny viten og tilegne oss mer kunnskap og kompetanse.

Vi ser for oss en skole som henter inn impulser og gir impulser videre i et aktivt samspill mellom elever i alle aldre, pedagoger som veileder og rettleider i en aktiv læringsprosess, i samarbeid med frivillige organisasjoner,

kulturinstitusjoner og bedrifter i lokalsamfunnet. Skolen blir ikke bare et sted elever blir undervist av lærere. Morgendagens skole kan bli et flerbrukssenter for kompetanseutvikling - et sydende, kreativt senter i nærmiljøet som er åpent både seint og tidlig.

Vi kan ikke fortsette som i dag med å sultefore skoleverket.

8.3 Ungdom i markedssamfunnet

Ungdom har alltid vært en sårbar gruppe, fordi de skal utvikle en identitet som skal fortelle dem hvem de er og hva de er verdt. De fleste voksne har en livslang innlært rutine som lettere kan stå mot en verden i hurtig endring. Samtidig som ungdom får en friere sosial og kulturell posisjon enn forrige generasjon, er mange mer avhengig av foreldre/foresatte pga økt krav til utdanning og få jobber.

Markedskreftene og massemedia bidrar til at konsum av de «riktige» varer står som symbol på et vellykket ungt menneske. De skaper også et kroppshysteri om hvordan den «riktige» kropp hos begge kjønn bør se ut. En ung kvinne må nå både være vakker, ha utdanning og ha en slank kropp med de riktige former. Guttene blir på-

dyttet større krav til å være mandige med en moderne kropp og nye klær.

Den organiserte toppidretten gir mange eksempler på hva frislipp av markedskreftene leder til. Siden 2/3 av norsk ungdom er innom idretten, er idrettens verdier ikke uten betydning. Distriktene i norsk idrett representert ved idrettskretsene har nå fått mindre makt, mens markedskreftene og toppidrettens måte å tenke på har økt.

En talentfull 18 år gammel gutt kan idag stå ovenfor f.eks. dette dilemmaet: For å komme på A-laget i klubben og spille i den beste divisjonen i sin idrett må han foreta følgende valg: Trening 4 ganger i uka i sommerferien (pluss kamper) og å ta i mot et tilbud om å kjøpe en ny bil som opprinnelig koster vel kr. 150.000, til «bare» rundt kr. 15.000. Det betyr at han ikke kan si ja til sommerjobben sin. Den er det mange som vil ha, og den gir vanskelig fri til hyppige treninger og konkurranser.

Denne gutten vil kanskje måtte velge arbeid, fordi han ønsker jobbtrening og fordi han ikke har rike foreldre som stiller opp med kr. 15.000 (hvis han ikke får sponsorer til å dekke kjøpet). Som lovende idrettsgutt er en viktig del av hans identitet knyttet til idretten. Å spille på B-laget blir en nedtur, fordi klubbene ofte ikke prioriterer å bygge opp et miljø rundt de nestbeste.

Mens foreldre-generasjonen kunne velge både jobb og idrett, må dagens ungdom foreta et valg som skaper store frustrasjoner. Norsk idrett har muligheter for alternative løsninger, hvis lederne ønsker det. Det finnes styringsredskaper både i idretten og i resten av samfunnet, dersom demokrati og ungdommens beste stod i høysetet og ikke marked og konsum.

8.4 Rettferdige levekår:

Fordeling av inntekt og velferd.

Undersøkelser av levekår og inntekt i Norge viser at forskjellene mellom de rike og de fattigste øker. Selv om flertallet har fått det bedre, er det grupper som stadig blir hengende etter. De viktigste gruppene blant disse er unge uten arbeid og enslige forsørgere. Dessuten folk som bare lever av sin minstepensjon, ofte enslige eldre kvinner. Unge arbeidsløse opplever at samfunnet ikke har bruk for dem, samtidig som de har store problemer med å skaffe mat og bolig.

Vi er enige om å verne om familiene, og kjernefamilien med far, mor og små barn er den vi som regel har i tankene. Men det finnes også andre slags verneverdige familier: Enslige mødre med to-tre tenåringsbarn, for å nevne ett eksempel.

Enslige forsørgere er en stor gruppe med ansvar for barn og ungdom. At disse ikke får endene til å møtes, sliter på den voksne forsørgeren, men det er barna som lider mest. For folk som blir hengende etter i velstandsutviklingen, som strever med å skaffe barna og seg selv midler til et minimums livsopphold og aldri har råd til noe ekstra, er det provoserende om vi forteller dem at de heller ikke i framtida skal få vekst i sitt forbruk.

Det er derfor viktig at det føres en skatte- og overføringspolitikk som bidrar til at de svakeste gruppene får det bedre. Den veksten i gjennomsnittsforbruket dette innebærer, kan likevel reduseres dersom en overfører velstand fra de rikeste til de gruppene vi vet har blitt hengende etter. Dette krever at politikerne har mot til å føre en skattepolitikk som fører til at noen må avse mer av inntekten sin til fordel for de som er dårligst stilt. En vil få en mer rettferdig inntekts- og velferdsfordeling dersom en øker beskatningen av de høyeste inntektene og legger økte avgifter på luksusforbruk, samtidig som beskatningen av de laveste inntektene reduseres og stønadene til de svakeste gruppene økes.

En viktig årsak til at de svakeste gruppene blir hengende etter i velstandsutviklingen er den økte bruken av avgifter på kommunale tjenester og de økte kraftprisene. Avgifter er en skatteform som

rammer sosial ulikt. En avgiftsøkning betyr relativt mye mindre for en husholdning med samlet inntekt på over 500 000 kr. i året enn en husholdning med en årsinntekt på 180 000 kr. Det er derfor et viktig fordelingspolitisk virkemiddel å øke overføringene til kommunene slik at de kan gjennomføre oppgaver de er gitt ansvar for uten å måtte ty til avgiftsøkninger. Dersom en øker avgiftene med den hensikt å redusere forbruket, noe som kan være nødvendig for noen typer forbruk, som f.eks. bruk av energi, må en samtidig enten redusere inntektsskattene til dem med lavest inntekt eller øke overføringene til dem.

Fordelingspolitikken er blitt neglisjert av regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet, og som resultat har vi fått økte forskjeller i levekår i Norge. Dette er uverdigi i et av verdens rikeste land. Rettferdig fordeling må igjen bli satt høyt oppe på den politiske dagsordenen.

8.5 Kvinners situasjon

Vi er kommet lengre i likestilling mellom kvinner og menn enn mange andre land. Vi må ikke tro at alt er bra bare av den grunn. Når det er 20% ulikhet i gjennomsnittlig lønnsnivå, skyldes 6% av disse ulike typer jobber for kvinner og menn. Resten, 14%, er ren kjønnsdiskriminering. Men det er også andre forhold vi må rette søkelyset mot. Utviklingen mot et Markeds-Norge rammer kvinner enda mer enn menn.

For kvinner er økonomisk selvstendighet nøkkelen til videre likestilling. En viktig årsak til bedringen av kvinners kår har vært oppbyggingen av en sterk offentlig sektor, i staten og enda mer i kommunene. Det har gitt gode arbeidsplasser og lønn til å leve av. Det har skapt tjenestetilbud, som for eksempel barnehageplasser, som har gjort det lettere for mange kvinner å ta arbeid utenfor hjemmet. De mange kvinnearbeidsplassene i kommunene har også betydd mye i distriktpolitikken, fordi de har bidradd til å skape rimelige inntekter for mange fler familier. Vi har i Norge mer generelle trygdeordninger enn i mange andre land. Det har gitt kvinner med varierende grad av yrkesaktivitet større muligheter. En lønn skal være til å leve av. Det må gjelde for enslige kvinner og det må gjelde for innvandrerkvinner.

Det hardere konkurranseklimaet i Markeds-Norge stiller kvinner svakere, fordi de som oftest har ansvaret i hjemmet og vanskeligere kan tilpasse seg et kaldere marked med nye krav til arbeidstid og mindre beskyttelse av kollektive fagforeningsavtaler.

Den privatiseringen som griper om seg, og som mange kommuner presses inn i av for liten statlig støtte til nødvendige oppgaver, innebærer at staten fremmer en utvikling der det offentlige skyver ansvaret fra seg. Vi mener at de tjenestene som privatiseres ikke nødvendigvis blir billigere

eller bedre. Det er det som er lønnsomt for private som privatiseres, og fortjenesten går ikke tilbake til det offentlige men i stedet i private firmaers lommer. Det offentlige blir sittende igjen med det som ikke kan gi de private fortjeneste. Men avhengig av hvilke oppgaver kommunen skal løse, må det også være for omstilling og nytenkning.

9. Kultur

Presset for å gjøre kultur til en vare som verdsettes etter stykkpris-prinsippet er stort. Kulturindustriens markedsliberalister kan lett plukke produkter som de mener har en høy markedsverdi. Den kan henge sammen med kvalitet, men image og markedsføring er enda viktigere. Bildet forsterkes og forstørres ved at de samme markedskreftene også styrer massemediene, særlig fjernsyn og radio, som i sin tur skaper internasjonale trender som med dagens avanserte teknologi behersker stadig større deler av kulturarenaene. Med stor nysgjerrighet og glupende appetitt er barn og ungdom storkonsumenter av de nye og spennende kulturproduktene. Kommunikasjonsspråket blir engelsk og musikksmaken blir internasjonal på godt og vondt.

Men kultur er ikke bare produkt. Den er også prosess, som utvikler kreative og positive holdninger hos de mennesker som er involvert. Kultur er en kvalitativ dimensjon på hverdagslivet, og ofte knyttet til enkeltmenneskers og grupper egenaktivitet. Kulturen gir impulser til følelser, samhandling, livskvalitet. En mangfoldig kulturell hverdag skaper trivsel og helse.

Det er ingen motsetning mellom folkelig kulturliv og det profesjonelle institusjonskulturlivet. Aktivt samspill mellom elite og masse er en forutsetning for utvikling av kulturen. Identitet og forankring i egen kultur er en forutsetning for å kunne forstå og akseptere andre kulturer og gjør oss tryggere og mer åpne overfor mennesker med annen bakgrunn enn vår egen. Vi sier som Vigdis Finnbogadottir; «Det er mer selvrespekt i å være internasjonale provinsialister enn provinsielle internasjonister».

Det er en stor kulturpolitisk utfordring for Norge å bevare det utrolige store antall frivillige organisasjoner og det folkeopplysningsarbeid som her nedlegges. Dette er et særpreg og en styrke ved den norske og nordiske kulturen, i forhold til resten av Europa. Samtidig må vi stå vakt om den desentraliserte forvaltningsmodellen som ansvarliggjør og trekker mange inn i kulturpolitiske, helhetlige vurderinger i kommunene, på fylkesplan og nasjonalt. Den folkelige

motkraft til de internasjonale markedsliberalistiske krefter er dypest sett humanismens kamp mot kommersialismen.

10. Fremmede kulturer i Norge

Norge er blitt et flerkulturelt geografisk område. Men vi har ikke klart å skape et flerkulturelt samfunn.

Vi må ikke glemme at vi har hatt vår rundelige del av mistro til folk som vi synes var annerledes enn oss, også innenfor våre egne grenser. Det er ikke mange år siden det kunne være vanskelig å være Oslo-gutt i Bergen, eller bergenser i Oslo. Og det fins fremdeles dem som ser med skepsis på folk som kommer fra strøk nord for Sinsenkrysset i Oslo. Samene har først for få år siden fått sitt Sameting og andre selvsagte rettigheter som minoritet. Men vi har unngått det rene fremmedhatet blant folk flest.

Fra 1970-tallet av har vi fått en ny stor gruppe av innbyggere i landet. Vi møter dem på gaten, i butikkene, på arbeidet, som lekekamerater for barna våre. Vi kan se at de ofte er annerledes enn nordmenn flest i utseende, hudfarge, kanskje i klesdrakt. Noen av dem er på flukt fra politisk forfølgelse, tvunget hit for å redde livet. Andre er her for å få et levelig liv for seg og familien, på

flukt fra fattigdom og sult. Kan vi bebreide dem det? Hva ville vi ha gjort om vi hadde vært i deres situasjon?

Vi hadde stort sett klart å legge motsetningene mellom nordmenn bak oss. Nå møter vi problemene på ny. Vi må se i øynene at vi ikke har klart å løse dem i forhold til våre nye landsmenn.

De politiske partiene, bortsett fra Fremskrittspartiet og rene rasistiske grupper, har programmer som ut fra redelige motiver søker å finne ut hvordan vi skal skape et Norge der mange kulturer lever fredelig ved siden av hverandre. Det er det iallfall godt å vite.

Den rene rasismen må vi ta på alvor og sette alt inn på å bekjempe. Det er likevel ikke der det viktigste problemet ligger. Det er heller at vi har trodd at det har vært nok å ta avstand fra rasisme, og ikke tatt inn over oss den oppgaven som ligger foran oss: å skape et samfunn der alle innbyggere, fra mange kulturer, i fellesskap skaper et flerkulturelt samfunn. Det krever innsats fra de nye som er kommet til landet, og det krever gjennomtenkning, åpen diskusjon og vilje til å komme andre i møte fra oss som var her fra før.

Vi tror at det er grunnleggende viktig for enhver løsning at det skapes likeverdige forhold økonomisk og i arbeidsmarkedet. Det betyr igjen at arbeidet for full sysselsetting for alle som bor i landet må komme i første rekke. De som ikke er

kommet inn på arbeidsmarkedet med samme muligheter som andre, og de mange unge som ser foran seg et liv i arbeidsløshet eller underbetaling, de vil aldri kunne føle full tilhørighet til det samfunnet de lever i.

Det handler også om hvordan våre nye landsmenn skal finne sin plass i det sosiale mønsteret. Vi kan ikke kreve at de skal gi opp den kulturen de har brakt med seg, som ofte gir verdifulle nye innslag i hverdagslivet i Norge allerede. Heller ikke kontakten med deres eget språk, kanskje det viktigste innslaget i deres kulturelle identitet. På den annen side er det viktige sider av det norske samfunnet som vi med rette er stolte av, som er kjøpet fram gjennom seigt politisk arbeid, og som de nye må godta. Vårt syn på likestilling mellom kvinner og menn er et godt eksempel. Dersom noen av de nye vil ha det annerledes, kan de bare endre det gjennom politisk arbeid på linje med alle andre i samfunnet.

Vi har religionsfrihet i Norge. Likevel er vi preget av nesten tusen års kristendom, med verdier som samfunnet fortsatt skal bygge på. Vi har en rettskultur som ikke gir rom for privat hevn om en føler at ens ære er tråkket for nær. Andre samfunn har andre sosiale mønstre som må bli forstått ut fra deres tradisjoner, mens det betyr ikke at alle deres normer kan godtas i Norge. De som tror på andre religioner kan kreve

respekt for sin tro, men må samtidig finne ut av hvordan deres trosutøvelse skal finne sin plass i Norge.

Vi må se i øynene at det vil koste å skape et flerkulturelt samfunn. For å ta ett eksempel: Skikkelig norskopplæring og samtidig morsmålsopplæring vil merkes på budsjettene. Det «lønner seg ikke» sett ut fra markedsøkonomenes synspunkt. Derfor kommer motsetningene mellom Samholds-Norge og Markeds-Norge inn for fullt også her. Men vil vi skape samhold og mangfold må vi ta kostnadene.

Det vanskeligste arbeidet ligger likevel på oss som var her fra før. Fordi vi er så mange, er det lett å forveksle det som er fordommer eller mangel på innsats for å komme andre i møte med at det er de andre som skaper problemer - fordi de er annerledes.

Det er mange, mange praktiske tiltak vi kan ta i bruk for å nå de mål vi må sette oss. Men det grunnleggende er at vi nå tar opp en åpenhjertig diskusjon med oss selv, våre nærmeste, våre arbeidskamerater, og med våre nye landsmenn om hvordan vi sammen skal komme videre.

11. Forskning og utvikling

11.1 Hva er forskning?

De fleste må få det inntrykk av den offentlige debatten at forskning er noe vi gjør for å få direkte økonomiske eller helsemessige resultater ut av den. Så enkelt er det ikke.

Ved Institutt for østeuropeiske og orientalske studier ved Universitetet i Oslo forskes det blant annet på historien for utviklingen av den arabiske teorien for grammatikk, med særlig vekt på det som skjedde i middelalderen. Kan det være noe å bruke penger på når vi har så mange uløste oppgaver som blant annet angår syke og gamle?

Jo, det er det. Arabisk grammatikk er viktig for å tolke Koranen. Koranen binder den muslimske verdenen sammen, og endringer i holdninger i islam vil avspeile seg i nye tolkninger av Koranen. Skal vi ha kontakt med og forstå kulturen i dette svære området som er så viktig for oss alle, må vi også ha sterke kunnskapsmiljøer som forstår språkene deres til bunns.

I grunnforskningen teller ikke nytteverdien som det avgjørende. Å skape ny kunnskap er også et mål i seg selv. Vi kan like det eller ikke like det. Men vi står der vi kunnskapsmessig står i dag

fordi vi har skapt en omfattende og trygg plattform av grunnforskning.

Det er meget som bør diskuteres og endres i norsk forskning. Først og fremst bruker vi for små ressurser til forskning. Det slår ut på alle nivåer, fra ren grunnforskning via anvendt forskning til utvikling av nye produkter med «innebyggete forskningresultater».

Med den effektivitets-ideologi som nå hersker, blir store deler av forskningsressursene forsøkt styrt mot ønskede resultater av forskningsråd med komitéer og eksperter som i praksis avgjør hva som får støtte. Troen på at dette gir de beste resultater kan ha noe for seg når det gjelder sterkt produktorientert forskning der kunnskapsbehovet er godt definert og det gjelder å bruke og videreutvikle kunnskap en allerede har.

Slik det i dag foregår, brukes denne styringsformen langt ut over sitt rimelige anvendelsesområde. Virkelig nye idéer vil ofte ikke bli møtt med forståelse. En kan hevde at jo mer banebrytende en idé er, jo mindre sjanse er det for at komitéer og eksperter vil forstå den og satse på den. Derfor må en større del av forskningsmidlene kunne disponeres slik institutter og grupper på våre forskningsinstitusjoner selv synes det er best. Det vil kanskje lede til at flere dårlige idéer får støtte. Men det er viktigere for helheten

at et slikt system gir de helt nye idéene en meget større sjanse.

11.2 Fra produktidé til marked

Dessverre har alt for meget av midlene til anvendt forskning gått til bedrifter som har brukt dem til å utvikle sine egne prototyper av produkter som i hovedsak har vært kjent fra før, og som de skulle ha framstilt i sine egne utviklingslaboratorier uten utgifter for staten.

I et stadig mer høyteknologisk samfunn vil omstillingsevne og evne til nyskaping være nødvendig. Det er ikke noe i veien med kunnskapene, iderikdommen og evnen til å utvikle nye produkter i Norge. Men det svikter farlig på et viktig område: Alt for mange gode idéer og produkter blir ikke ferdigutviklet, produsert og effektivt markedsført.

Vi mangler risikovillig kapital: De finansmiljøene som har vilje til å satse på nye produkter med sjanse til stor fortjeneste når det går bra, men også er forberedt på å ta tapene når produktet ikke slår til. Slik kapital har i Norge til nå for størstedelens vedkommende blitt trukket mot områder som gir kortsiktige spekulasjonsgevinster.

Vi trenger muligheter for ulike typer bedrifter innen dette feltet. Til dette trenger markedet hjelp. De som har skapt et nytt produkt må gis ressurser til å sette i gang og få prøvet produktet i markedet. Slår det til, må det også være bedrifter som ser sin nisje i å bringe produktet videre ut på et større marked om de opprinnelige utviklerne ser det mer fordelaktig at folk med bedre erfaring fra denne fasen tar over. Endelig må det være firmaer som har tilstrekkelige ressurser at det kan mestre en hard konkurransesituasjon.

11.3 Forskerne i samfunnsdebatten

At styresmaktene engasjerer forskere og andre fagfolk til å gi konsulentuttalelser om utformingen av mange områder av praktisk politikk, er en vel etablert praksis. De handler på oppdrag, og må som regel godta klare føringer for hvilke løsninger som er akseptable.

Det snakkes nå fra regjeringen om at forskere og andre fagfolk skal trekkes med i «uavhengige råd» som skal høres og påvirke regjeringens valg av kurs i politikk og næringsliv. Riktig utformet kan det komme noe godt ut av idéen. Men vi er redde for at forskere og fagfolk ikke lenge vil fortsette å være uavhengige rådgivere, men i stedet fanges inn av de føringene regjeringen gir.

Dermed kan de ende opp som advokater for valg bare mellom alternativer som regjeringen finner rimelige.

Slike råd må organiseres slik at de ikke kan styres av regjeringen og andre politikere. De må ha til oppgave å legge fram alle de viktige alternative løsninger i de sakene som blir forelagt dem, også dem som regjeringens politiske motstandere er interessert i å få belyst. Da kan vi få en bedre informert debatt, og fagfolkene kan fortsette å være fagfolk og ikke bli forklede politikere.

12. Informasjonsteknologi og media

Informasjonsteknologien står i en særstilling i dagens samfunn fordi den så sterkt påvirker og omformer mellommenneskelig kommunikasjon, arbeid og samarbeid. Og vi står bare ved begynnelsen. Stadig fler mennesker bruker datamaskin, men de fleste databrukere arbeider fremdeles normalt ved skrivebordet og snur seg til datamaskinen når den kan gjøre det en jobb den passer til. Revolusjonen kommer når vi jobber normalt ved datamaskinen med mange ulike arbeidsredskap og snur oss til skrivebordet når det er noe vi ikke kan bruke datamaskinen til.

Foreløpig er det stas å «surfe på Internet», mange timer sløses bort i å hoppe fra side til side med informasjon vi har lite bruk for. Likevel, det gir fortrolighet med det nye mediet. Snart vil folk lære å bruke det til å holde seg løpende meget bedre informert enn før, og til å skaffe seg helt nye kunnskaper.

For femten år siden lå vi i Norge omtrent ett år etter i kunnskap om den siste utviklingen innen informasjonsteknologi. For fem år siden kanskje to-tre måneder. I dag får vi nyhetene samtidig som folk i Silicon Valley, hjertet i USAs dataindustri. Det samme skjer på område etter område.

Om fire-fem år vil datamaskiner folk flest bruker være minst tre ganger så raske, med en datalagringskapasitet som er mange ganger større enn i dag, med en overføringshastighet på datanettene som også er mangedoblet. Vi trenger ikke slik yteevne om vi bare arbeider med tekstlig informasjon. Men vi trenger den for høykvalitets enkelt-billedinformasjon, og enda mer til å overføre levende bilder: Fjernsynsapparater og datamaskiner vil smelte sammen.

Kommunikasjons- og arbeidssituasjonen vil bli drastisk endret. Det gjelder informasjon vi henter fra ytre datakilder, enten det gjelder underholdning fra hundrevis av kanaler, undervisning eller informasjon om fagene og interessene våre. Det gjelder samarbeid, debatt og samtale mellom

mennesker og grupper av mennesker. En arbeidsgruppe kan allerede i dag jobbe sammen om en oppgave mens noen medlemmer sitter i hvert sitt kontor på en arbeidsplass i Oslo, noen sitter hjemme, mens de siste kanskje sitter i Århus i Danmark og Glasgow i Skottland. De har åpne telefonlinjer for å snakke sammen, de kan se hverandre på skjermen, der de også har de dokumentene de trenger fra hver av medlemmenes datamaskiner - med data, figurer, fotografier, lyd - og de lager sine rapporter i fellesskap. De kan skrive ut dokumentene hver hos seg, i høykvalitets tekst og med farger. Om noen år vil det bli en vanlig arbeidssituasjon i mange yrker, og kostnadene vil ikke være noen hindring. En skal være godt oppe i årene for å kunne si at «dette angår ikke meg, dette overlater jeg til barn og barnebarn».

Dette skaper nye måter til å organisere arbeid som innebærer bearbeiding og skaping av ny informasjon, på vondt og godt .

Vil samholdet mellom kameratene i bedriften forsvinne? Vil arbeidspresset øke når arbeidstilsynet og fagforeningen ikke lenger kan overvåke arbeidstida og arbeidsmiljøet? Begge deler er en høyst reell fare. I det «turbokapitalistiske» bedriftsmiljøet som nå sprer seg vil vi trenge fagbevegelsen mer enn noen gang, og den må finne fram til nye arbeids- og organisasjonsformer som setter den i stand til å løse de nye oppgavene. Samtidig

må vi på det politiske planet søke å finne fram til lover og regler som beskytter arbeidstakerne. Dette blir ikke lettere av at en kan vente at de store konsernene hele tida vil true med utflagging av arbeid om ikke arbeidstakere i Norge «kan være konkurransedyktige» i forhold til land der det ikke en gang gjøres forsøk på verne arbeidstakerne.

På den annen side: Mange mennesker som har fysiske handikap eller som har en familiesituasjon som holder dem hjemme, vil nå få nye sjanser til å delta i arbeidslivet. Folk i utkantene kan skape seg et godt utkomme ved å kombinere f.eks. jordbruk og fiske med fjernarbeid over datanettet. Større muligheter for yrkeskombinasjoner kan gi økt fleksibilitet i arbeidslivet, uten at det innebærer at folk må flytte fram og tilbake dit markedskreftene dirigerer dem.

En bedrift i Balsfjord vil kunne konferere med forsknings- og utviklingsinstitusjoner om en produkt- eller markedsføringsidé i videokonferanser, og vil kunne bli kontaktet av en kunde på Sola som har funnet fram til bedriften ved å lete etter leverandører på Internet. Familier kan holde nærmere kontakt med sine gamle, for en videosamtale formidler meget mer enn en telefonsamtale.

Derfor vil utbyggingen av kommunikasjonsnettet bli en sentral samfunnsoppgave med mange og viktige politiske valg av virkemidler. Lave

telekostnader, lik adgang til tjenester og like takster over hele landet vil være viktige elementer i distriktspolitikken.

Moderne kommersielle massemedia, og spesielt fjernsynet, har skapt en massiv kulturpåvirkning med markeds- og forbruksideologi i høysetet. Reportasjer, kjendisjournalistikk, kommentarer, filmer og fjernsynsserier som vises i massemedia blir stående som det «egentlige livet», mens de folk flest blir gitt rollen som kikkere.

Under raseopptøyene i Watts i Los Angeles ble en eldre, velkledd farget mann fanget inn av fjernsynskameraene mens han plyndret en butikk. Han ble spurt av reporteren hvorfor han ikke forsvant da fjernsynsteamet kom. «Hva?» svarte han, «skulle jeg løpe min vei når jeg får denne eneste sjansen til å synes i søkelyset, få vise at jeg også eksisterer?»

Den utviklingen vi nå har foran oss, kan virke i begge retninger. Svære kapitalinteresser har organisert seg for å erobre markedene med svære mengder av underholdningstilbud med stort sett deres eget samfunnssyn innebygget. Men vi kan også med overkommelige ressurser skape alternativer som formidler andre samfunnssyn, og som blåser nytt liv i de lokale kulturene og samholdet. Og de nye mulighetene for mellom-

menneskelig kontakt kan får store og positive ringvirkninger.

13. Miljø

Vi slutter oss til det som sies i landsstyrets forslag til plattform for Norges Naturvernforbund (mai 1997):

«Samfunnet står overfor tre miljøpolitiske hovedutfordringer:

- Vi må ta vare på naturens mangfold.
- Vi kan bare ta ut fra naturens kretsløp det naturen kan fornye og vi må verne om naturens primærproduksjon.
- Vi kan bare slippe ut stoffer som naturens kretsløp kan bryte ned i tide.»

Natur- og miljøvern står sterkere i befolkningen enn før, men når beslutningene treffes i politiske organer, i offentlig administrasjon og i næringslivet er miljøet ofte fortsatt taperen. Det er behov for en langt større kunnskap og bevissthet om sammenhenger i naturen, om vårt naturmiljø i vid forstand, - om konsekvensen av å handle og mangel på handling.

Det er viktig å kunne verne naturrikdommer mot rovdrift og skadeverk. Men vern og konser-

vering må ses i forhold til forsvarlig forvaltning av ressursene. Dette er en viktig avveining for oss som ønsker at hele landet skal bebos. Stadige behov for vern er et tegn på for dårlig forvaltning, og ikke noe mål på miljøvennlighet.

Lover og regler må utformes slik at den som foretar et naturinngrep eller slipper et produkt ut på markedet selv må bevise at det ikke er skadelig. Dette kalles prinsippet om «den motsatte bevisbyrde» og det må tas i bruk på bred front i saker som angår miljøet.

Vi kan ikke behandle hele spekteret av miljøutfordringer, og vil samle oss om noen få.

13.1 Mat, helse og handel

Markedsforkjemperne som styrer verdenshandelen forutsetter at frihandelen med mat på verdensbasis skal økes betraktelig de nærmeste årene. Verdens Handelsorganisasjon WTO har beregnet at det er på dette området det største vekstpotensialet for verdensøkonomien ligger.

De biologiske konsekvensene av at levende biologisk materiale fraktes over store områder er idag svært uforutsigbare. Vi har bare sett begynnelsen. Farlige mikroorganismer som har hatt en begrenset geografisk utbredelse opptrer på helt andre steder enn før. Industriell

husdyrproduksjon kombinert med bruk av antibiotika leder til at stadig flere bakterie- og virusvarianter oppstår, og vi står meget dårlig rustet mot epidemier av slike bakterier. Genteknologi kan forandre egenskapene både på matvarer og mikroorganismer med følger vi ingen som helst oversikt har over.

Smittsomme, matbårne sykdommer sprer seg i hele den vestlige verden, og handel med næringsmidler er en viktig årsak til dette. Handel og transport av biologisk materiale som ferske matvarer, levende dyr og delvis også forstoffer innebærer en stor smittefare og må derfor begrenses av helsemessige grunner.

Utfordringen framover ligger i å gjøre risikoen minst mulig ved å begrense tilgangen på smitekilder inn i landet, kombinert med kvalitetssikring av maten fra bås til bord. Det er viktig å legge en økologisk forståelse til grunn og begrense bevegelsen av biologiske varer, slik at den holdes innenfor områder som har tilnærmet lik bakterieflora. Utgangspunktet er en fornuftig bioproduksjon basert på et regionaliseringsprinsipp etter smittenivå. Dette kan gå på tvers av landegrensene. Regionene vil måtte variere avhengig av type matproduksjon.

En restriktiv holdning til handel med biologisk materiale fra norsk side kan også være en solidarisk handling overfor forbrukerinteresser i

land som har en uakseptabelt dårlig mattrygghet. I WTOs kontrollorgan har matvareindustrien stor innflytelse, forbrukerorganisasjonene ingen. I verdenshandelen med mat følges ingen «føre-var»-prinsipp. Her må det dokumenteres at et stoff er skadelig før en vare stoppes. Myten om at frihandel med mat er en fordel for de fattige landene, må også avlives. Eksempelene er utallige på at EU og USA bruker fattige land som dumpingmarkeder for dyreprodukter. Samtidig undergraver og ødelegger de livsgrunnlaget for småbønder som produserer sine varer på en langt mer økologisk og naturvennlig måte.

Vi har her lagt mest vekt på de nye farene som ukontrollert frihandel med biologisk materiale fører med seg. Fra før vet vi at vi også trues av giftstoffer som sprøytes på eller på annen måte tilføres eller inngår i våre matvarer. Vi får høre at kontroller viser en sterk økning av registrerte funn av gift i mat.

Menneskers helse og kravet til ren mat være overordnet prinsippet om friest mulig handel over landegrensene.

13.2 Naturvern og forurensing

Utslippene av giftstoffer som skader miljø og helse øker. Enda mer skremmende er forskernes advarsler om at de store CO₂-utslippene sannsynlig vil lede til en oppvarming av klimaet over hele jordkloden, med katastrofale følger mange steder. Norge må underkaste seg de samme begrensninger i CO₂-utslipp som alle andre nasjoner, og ikke bygge gasskraftverk som både øker de norske utslippene kraftig samtidig som de betyr en dårlig utnyttelse av gassenergien. I dag blir 80% av den norske kraften direkte forbrukt med en energiutnyttelsesgrad på ca. 90%. Gasskraftverk gir bare en virkningsgrad på 60-70%.

14. Distrikts-Norges framtid

De som vil ha et Markeds-Norge, regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet, fører en utmattelseskrig mot distriktene. De bruker det som gjerne kalles «salami-taktikk»: Det å skjære en skive av pølsa og si: «Se! Det blir nesten ingen ting som forsvinner», og så trøste sine velgere som rammes med tomme løfter. Slik gjør regjeringen og markedspartiene det hver gang noe i lokalsamfunnene bygges ned, enten det gjelder post, utjevningsordninger eller annet. Så sier de det

samme neste gang, og neste gang. Helt til de ikke behøver å si noe som helst - fordi distriktsinteressene er blitt alt for svake til at de som vil ha et Markeds-Norge behøver å ta hensyn til dem. Å fortsette å stemme på partier som svikter sine velgere, er første gang tillit, andre gang lojalitet, men tredje gang mangel på styrke til å si i fra.

Vi vil i stedet ha et Norge der folk i distriktskommunene - også i de små - i tiårene foran oss opplever vekst og optimisme. Vi vil ha produksjonsenheter innenfor ressursbaserte næringer som leverer varer med en klar økologisk profil, og rundt disse virksomhetene skal det være lokalsamfunn med gode velferdstilbud, kommunikasjoner og kompetansebaserte arbeidsplasser.

Det skal bli slutt på nedvurderinga av distriktslivet, og skapes muligheter for ungdom og tilflyttere som vil etablere seg. I offentligheten ønsker vi en felles forståelse av at samspillet mellom by og land, og mellom nord og sør, er det som gjør Norge til et av de beste land i verden å leve i.

Det er rom for mange nykommere i distrikts-Norge. Dels innvandrere fra våre naboland og fra den tredje verden, dels yngre familier fra byene som velger å satse på de utfordringene som ligger i kombinasjon av natur-nærhet og enkel tilgang til øvrige kompetansemiljøer.

Hvordan må vi ordne oss i dag om dette framtidspildet av distrikts-Norge skal bli virkelighet?

Først av alt må vi ta inn over oss at det å skape en balanse mellom by og land i Norge ikke er et spørsmål om å følge en "naturlig" utvikling. I den moderne markedsøkonomien og i toneangivende deler av media og kulturliv levnes ikke distriktene noen sjanse. "Markeds-Norge" har lite eller intet å tilby utover rasjonalisering og tap av arbeidsplasser, høyere kostnader, færre tjenestetilbud og sjeldnere ruteavganger. En balanse mellom by og land er i høyeste grad et spørsmål om makt, om politikk og kunnskap, men framfor alt et spørsmål om folkelig deltakelse.

Vi har en desentralisert kommunestruktur. Mange små og mellomstore kommuner er en vesentlig forutsetning for at distrikts-Norge skal kunne utvikles i framtida. Mange og små kommuner representerer en nærhet mellom folk og politisk makt som savner sidestykke.

Kommunene er ikke bare effektive tjenesteprodusenter og støttespillere for det lokale næringsliv. Kommunen er det beste politiske redskapet folk kan ha for å fremme sine interesser på bred basis, og for å lære seg å handle på vegne av et fellesskap.

I større kommuner vil deltakelsen og engasjementet bli større om bydelene oppretter folkevalgte utvalg som får et reelt ansvar. I mindre kommuner kan folkestyret utvikles uten større endringer. Uansett må verdien av det lokale demokratiet oppvurderes, og dette må følges opp gjennom forsøksvirksomhet og reformer, og gjerne slike som gjør små kommuner enkle og kostnadseffektive mht. administrasjon. Samtidig må det være felles regler for hele landet som sikrer gode skoler og andre grunnleggende rettigheter.

Regionalpolitikk gir konkurranselikheter. I kjølvannet av EØS-avtalen trues i dag mange av de ordninger som har gitt næringslivet i distriktene rimelig gode muligheter for å konkurrere. Norske myndigheter må stå fast på prinsippet om at avstandsfaktorer, klimatiske og andre forhold skal kunne kompenseres gjennom en målrettet regionalpolitikk. Regelverket i EU er tilrettelagt for sentralisering. I vår regionalpolitikk er det fastlagt andre mål, og vi vil dermed måtte ha andre typer virkemidler. Redusert arbeidsgiveravgift i distriktene er et av de mest treffsikre og kostnadseffektive virkemidlene vi har, og dette kan vi ikke gå med på å fjerne.

I EU-systemet blir vår billige energi, vår transportstøtte for å kompensere for lange avstander osv betraktet som

«konkurranssevridende særordninger». Vi kan med like stor rett hevde at de sentrale EU-landenes nærhet til markedene og deres varmere klima og lengre vekstsesong gir «urettmessig konkurransevridning». Siden det er umulig å pålegge EU-landene «markedsnærhets-avgift» og «solskinns-avgift», er den enkleste ordningen i vår samhandel med EU at vi beholder de ordninger som skaper utjevning innen vårt eget land.

Lokal kontroll med naturressursene er det neste som må sikres. Gjennom lovgivning og bygging av institusjoner må lokalbefolkningen sikres rettigheter i allmenninger på sjø og land. Sterke krefter er interessert i å kontrollere ressursene - og dermed tilegne seg overskuddet fra høstinga. Disse kreftene ønsker naturlig nok å liberalisere lovverket, nettopp for å la markedet rå. Debatten om våre reguleringer og institusjoner føres i dag ofte under falske flagg, med stadig påberopelse av manglende effektivitet og fleksibilitet. Våre reguleringer er på ingen måte "gammeldagse" eller "stive" - de er der for å sikre de mange små mot de få store. Verdiene som våre naturressurser, spesielt fisk og vasskraft, representerer, er så betydelige i kraft av at de varer evig, at det er all grunn til å være spesielt på vakt mot fristende tilbud om oppkjøp og utsikten til stor, men kortsiktig gevinst for de som på lokalt hold forvalter eiendoms- og bruksrett.

Vi må ha et distrikts-Norge som er utstyrt med teknologi og kompetanse som kan oppveie de ulempe som geografien ellers utgjør. Informasjonsteknologi er i tillegg lite miljøskadelig og kan redusere reisebehovet betraktelig. Med store avstander og tynt befolkningsgrunnlag er distrikts-Norge like avhengig av moderne IT som by-Norge, og dette må gjenspeiles i prioriteringene i skoleverk, voksenopplæring og fagopplæring generelt. Skal folk i distrikts-Norge kunne delta på like fot i en internasjonal sammenheng, må vi også ha en transportpolitikk som ikke diskriminerer distriktene. Priser på flyreiser og bensin må være rettferdige, og ikke diskriminere folk og næringsliv i visse deler av landet. Dette er et område der en fortsatt markedstilpasning vil påføre distriktene store problemer.

Det gode liv finnes både i storbyen og i distriktet. I dag trenger vi et bedre grep om hva et godt liv i distrikts-Norge kan være. Som en kultur-ell motvekt mot det som velter inn over oss gjennom reklame og kommersielle media, og som med stor fantasirikdom framhever bylivets fordeler, må det nye distrikt-Norges kvinner og menn tre tydeligere fram. Vel er det et spørsmål om arbeidsplasser og rettigheter, men bak mange forsøk på å bygge ned distrikts-Norge ligger det en misforstått oppfatning om at fraflytting og ytterligere byvekst er til hjelp for alle.

Ingen skal hindres i å skifte bosted, men valgfriheten må være reell: Ungdom som vil satse må også kunne velge distrikts-Norge. I dag har vi et regelverk som stenger mindre båter ute fra fisket, og som fører til at småbruk heller blir til ferieeiendom enn til arbeidsplasser og levebrød. Men også samfunnslivet i distrikts-Norge må utfordres, først og fremst ved at kvinnes stilling oppvurderes, og det blir mer naturlig med kvinnelig ledelse i privat og offentlig sektor.

Likhet og solidaritet kan vi vanskelig sikre uten livskraftige distrikter. Felles for de land som opplever store sosiale forskjeller er at folket er samlet i store byregioner. I land med bedre balanse mellom by og land er det også mer samhold, mer politisk engasjement og mindre klasseforskjeller.

Innenfor en markedsøkonomi vil det alltid forbli skjevheter, vinnere og tapere. En statlig overtakelse av produksjonslivet representerer heller ingen løsning. Land der deler av arbeidsstyrken kan skape sine egne jobber, i samspill med et rikt ressursgrunnlag, har de beste forutsetninger for å unngå store sosiale forskjeller og ødeleggelse av naturmiljøet.

Slik blir distriktspolitikk et av de sentrale maktspørsmål i samfunnet. De som vil kontrollere og sikre egne posisjoner vet dette. Derfor oppleves distriktsopprør som så alvorlige. Derfor er fortsatt distriktsmobilisering så nødvendig.

15. Arbeidsplassene

15.1 Samarbeid på arbeidsplassen

På 1960- og 1970-tallet erobret arbeidstakerne seg en stadig større medbestemmelse på jobben. Arbeidsmiljøloven, bedriftsdemokratibestemmelsene i loven om aksjeselskaper, data- og teknologitavtalene skapte et bedre samarbeidsklima og felles diskusjoner om utviklingen av bedriftene. På 1980-tallet forandret dette seg på svært mange arbeidsplasser. I stedet for kampen for bedre arbeidsplasser kom forsvaret for å bevare de arbeidsplassene en hadde. Lederskapet i mange bedrifter ble mest opptatt av rendyrkede bedriftsøkonomiske mål, bedriftseiere og aksjonærer stilte stadig høyere krav til utbytte i en tøffere konkurransesituasjon.

I dag er klimaet enda hardere på grunn av at landet er lagt åpent for oppkjøp og styring utenfra. Om de ikke får det som de vil, truer bedrifter med å flytte utenlands dit arbeidslønnene er lavere og fagbevegelsen svakere og mer medgjørlig. Arbeidsoppgaver splittes opp og overlates til arbeidskraft utenfra. «Outsourcing» er blitt en brekkstang brukt mot arbeidstakerne. Regjeringen er med på å gjennomføre privatisering som

svekker kvaliteten og tilgjengeligheten i tjenester vi alle er avhengige av, og som skaper dårligere forhold for de ansatte.

Når en tjeneste privatiseres, kan den i første omgang gå til et lokalt, mindre firma som kommunen mener den har god kontroll med. Men tendensen vil være at den lille bedriften etter hvert blir kjøpt opp av et større selskap, kanskje regionalt, og så det igjen av et nasjonalt firma. Da er det ikke meget igjen av nærkontrollen. Neste trinn kan være at transnasjonale selskaper kommer inn, slik vi har sett det i Norge med ISS.

Denne utviklingen må vi snu. Trygghet, men samtidig omstillingsevne og samarbeid om utvikling og nyskaping må igjen bli de målene vi sikter mot. Det krever langsiktige interesser i bedriften fra eiernes side, et godt samspill med samfunnet omkring, en sterk og aktiv fagbevegelse og engasjerte arbeidstakere, som er med å bestemme og ikke bare skal «gis følelsen av» å tas med på råd.

Akkurat som vi vil at det skal være makt igjen der folk bor, må vi sørge for at det også blir makt igjen der folk jobber. En viktig forutsetning for dette er at bedrifter, fagforeninger og ansatte i fellesskap også lokalt kan ta ansvar for de opplærings-, kvalifikasjons- og etterutdanningspolitiske behov som måtte eksistere. Ved slik å fokusere på lokale problemløsningsformer vil de ansatte

lettere kunne oppnå og utøve politisk innflytelse i og gjennom sine bedrifter og organisasjoner, samtidig som forholdene legges til rette for en styrket yrkesidentifikasjon og yrkesstolthet.

Alt dette klarer vi ikke uten en annen økonomisk politikk som tar utgangspunkt i at det skal skapes et samhold i stedet for beinhard markedsliberalisme.

15.2 Arbeidstakersamarbeid på tvers av landegrensene

Markeds-Norge-tilhengerne forteller oss at om vi ikke «tilpasser oss», vil andre bli mer «konkurransedyktige» enn oss, og arbeidstakere i andre land vil ta jobbene våre til lavere lønninger. Godtar vi dette uten motstand, vil det i så fall bli vår oppgave å øke effektiviteten og senke de sosiale standardene slik at vi igjen blir de mest konkurransedyktige og kan stjele tilbake jobbene fra våre underbetalte arbeidskamerater. Og så videre i en sirkel som for mennesker og samfunn er ond, men som markedsøkonomene synes er velsignelsesrik.

For å møte dette må norsk fagbevegelse være med på å bygge ut meget bedre samarbeidsformer med fagbevegelsen i andre land som markedsøkonomene forsøker å spille ut mot oss

og mot hverandre. Det gjelder fagbevegelsen i og utenfor EU i Europa og i andre verdensdeler.

16. Energi og naturressurser

Vårt langsiktige mål må være å beskytte de politiske og økonomiske posisjonene og styringen med ressursene som folk flest i dette landet har oppnådd gjennom samarbeid og kamp siden 1814. Disse verdiene står nå utsatt til, og undergraves gjennom den tilpassing til EU-systemet som foregår.

16.1 Fiskeressursene

Gjennom hele vår historie har ressursene i havet vært en vesentlig forutsetning for bosettingen langs kysten. Det har gitt grunnlag for heltidsfiske og deltidsfiske i yrkeskombinasjon med jordbruk. Knappt i noen annen næring er det så store variasjoner tilgangen på ressursene. Kystfisket har vekslet mellom dårlig og godt, avhengig av fiskens vandringer, værforhold og meget annet. Århundrer tilbake hadde hanseatene nesten et monopol på eksporten av norsk fisk. I nyere tid fikk vi nessekonger som hadde herredømme over omsetningen og kunne

kontrollere prisene og ta store deler av fortjenesten. Så organiserte fiskerne seg, vi fikk råfiskloven og ordnede omsetningsforhold og fiskerne selv en meget bedre kontroll med fortjenesten av egen innsats. Nessekongene forsvant.

Kystfisket ble supplert med større fartøyer, men de ulike delene av fiskeflåten fant måter å leve sammen på, side om side. Nå er dette samspillet truet. Regjeringen undergraver samvirkeordningene gjennom å uthule råfiskloven og gjennom kvoteordninger. Kapitalsterke enheter utenfra begynner å ta over.

Vi mener at det er på tide at det kommer en motoffensiv som fører styringen med fisket tilbake til fiskerne igjen. Vi tror norsk fiske er best tjent med mange varierte, små og middelstore enheter, eid lokalt, som samarbeider i samvirkeorganisasjoner. Det vil være det som best kan fange opp svingningene og som best sikrer det bosettingsmønsteret vi ønsker.

16.2 Landbruksressursene

Norsk landbruk er i dag presset mellom markedsliberalisme og planøkonomi og har fått smake det minst positive fra begge sider. Den yrkesgruppen som har kunnet vise til den største produktivitetsøkningen etter krigen, sitter igjen

med den desidert dårligste lønnen i forhold til arbeidsinnsatsen.

Den største feilen blir gjort ved at jordbruket blir behandlet etter samme retningslinjer som de andre næringene: Det skilles ikke mellom produksjon basert på et biologisk grunnlag og produksjon basert på et teknisk grunnlag. Det er grenser for hva en kan tyne ut av jordarealene en har uten å komme i konflikt med økologiske lover. Hvor langt skal en praktisere kannibalisme ved å slå sammen bruk til store enheter? Og hvor hardt kan kua fores før en bør få etiske betenkeligheter - både med dyrehelse og hvor fôret kommer fra? Markedskreftene tar ikke slike hensyn.

Norsk landbruk - jordbruk og skogbruk - er naturforvaltning. Produksjonen må tilpasses norske forhold, dvs. små enheter, ofte spredt og under svært ulike topografiske og klimatiske betingelser. Men det er arbeidsinnsatsen fra kvinner og menn i fjellbygdene, inne i fjord-armene og på forblåste nes langs hele kysten som gir landet sitt særpreg. Norge må aldri forfalle til noen store sentra. Vi skal forvalte og bo i hele landet.

Matroductentene og forvalterne fortjener også inntekter de kan leve av. Vi trenger rekruttering til yrkene. Men hvem vil ta på seg disse oppgavene i framtida, dersom signalene fra samfunnet fortsatt

skal være at det de gjør er lite verdt? Jordbruket må ikke bli drevet etter det snevre mål som sier at det viktigste er å framskaffe billigst mulig mat. Et jordbruk som bare skal fungere på markedets premisser, har ingen framtid under norske forhold.

Skog er ikke bare tømmerpriser og turer. Den er også viktig i det økologiske kretsløpet, for biologisk mangfold og for regulering av klima, fordi den har evne til å binde til seg CO₂. God skogskjøtsel og skogplanting er god samfunnsøkonomi, og langsiktige investeringer kommer også nye generasjoner til gode.

16.3 Energiressursene

Norsk energipolitikk framstår idag som et lappeteppes hvor en i de senere årene har foretatt en rekke forandringer uten en bred, offentlig debatt. Forandringene har store langsiktige samfunnsmessige konsekvenser for næringsliv, arbeidsplasser, husholdningene og miljøet. Forslaget om å plassere pengene fra oljefondet i aksjer utenlands, setter Norge i en helt ny utenrikspolitisk situasjon. Fra å være en liten nasjon, uten en aggressiv fortid og med anseelse som brobygger mellom rike og fattige land, kan Norge lett komme i en situasjon hvor vi som aksjeeiere får interesser felles med internasjonal storkapital.

Dette gir oss mindre utenrikspolitisk handlefrihet og gir oss makt på gale premisser.

Endringene i energiloven som ble vedtatt tidlig på 90-tallet har vist seg å være et stort feiltrinn. Dagens energipolitikk bygger på en sterk tro på løsning gjennom markedskrefter og en ensidig vektlegging av kortsiktige hensyn. Den påståtte «friheten for forbrukerne» til å kjøpe strøm der den er billigst, har ført til et kaos av uoversiktlige tilbud som få benytter. Resultatet av å slippe markedskreftene fri kombinert med åpningen mot et større europeisk kraftmarked, har blitt høyere priser med store svingninger. For næringslivet har dette ført til at vi dermed begynner å undergrave ett av de få norske konkurransefortrinnene: relativt rimelig kraft og langsiktige kontrakter.

Det blir en sentral oppgave å gjenvinne styringen over kraftsektoren. Energiloven må derfor endres. Vår energiforsyning må i hovedsak være i offentlig eie eller styring. Rimelig tilgang på vannkraft har satt Norge i en særstilling i europeisk sammenheng, en særstilling vi må utnytte til å gi vår industri konkurransefortrinn og insentiver til produktutvikling og økt verdiskaping.

Skal vi gå inn på å gi langsiktige kontrakter på gunstige betingelser til kraftkrevende industri igjen, må disse industribedriftene også forplikte seg til engasjement i sine lokalsamfunn i Norge, til

å skape stabile arbeidsplasser og til å investere i videreutvikling. Stadige trusler om flytte produksjon og utbygging til utlandet bør det bli slutt på, også fra bedriftenes arbeidsgiverorganisasjoner.

Bruken av energiresursene våre er en sentral del av den samlede ressursforvaltningen. Forvaltningen må være helhetlig, langsiktig og underlagt folkevalgt kontroll. Det må satses langt sterkere på energiøkonomisering, alternative energikilder og fornybare energibærere.

Et høyt energiforbruk medfører økt forurensning, naturinngrep og fare for økologisk ubalanse og helseskader. Kunnskap om energiforbruket og sammensetning av dette er viktig for en miljøvennlig bruk av energi. Offentlig debatt om knapphet på strøm vinteren 1996 viser også at forbrukerne kan spare strøm så det monner. Stadig økende strømforbruk er derfor ikke en naturgitt utvikling. Energibruken henger sammen med forbrukernes følelse av å delta i forvaltningen av ressursene. Strømprisen bør være slik at det ikke fører til unødig forbruk. Det er imidlertid ikke urimelig at norske forbrukere får billigere energi til husholdningen enn i resten av Europa. Vi bør ikke ha dårlig samvittighet av den grunn. Vi trenger oppvarming i hjemmene våre, kanskje 10-12 måneder i året. Under andre himmelstrøk har de fått gratis solvarme.

Energipolitikken er av vital interesse for Norge, både miljømessig og for sysselsetting og bosetting. Vi må beholde råderetten sjøl, også i framtiden og vi må bruke disse ressursene til å bøte på andre konkurranseulempen Norge har.

Debatten om gasskraftverk har vist at Norge har lite å vinne på å forsøke å bygge seg ytterligere opp som en stormakt på energisektoren, uten å se vår rolle i en større sammenheng. Gasskraftverk i Norge vil øke utslippene av klimagassen CO₂ betraktelig. Dette vil gjøre det enda vanskeligere å oppfylle de forpliktelsene vi allerede har inngått om å redusere våre utslipp, og undergraver vår rolle som nødvendig pådriver i det internasjonale klimaarbeidet. Norsk gass kan i årene framover være et godt alternativ til mer forurensende kullkraft i Europa, men uten forpliktende avtaler som innebærer erstatning, vil norsk gass bare bli et bidrag til å øke strømforbruket hos dem som allerede er storforbrukere.

Hensynet til framtidige generasjoner tilsier at Norge drøyer oljealderen så lenge som mulig. Da kan disse generasjonene selv disponere oljeformuen på sin måte. I vår selvsentrerte kultur glemmer vi lett at olje og gass er organiske materialer som i framtiden kan utnyttes til langt mer avanserte ting enn å brenne dem opp. Det er i gang interessant forskning internasjonalt for å gjøre olje og gass til viktige kilder for proteiner. I

dagens situasjon er oljen tryggere på bunnen av Nordsjøen enn i hendene på aksjespekulanter.

17. Folkestyre

Det norske folkestyret har utviklet seg gjennom lang tid. Det er så grunnfestet fordi det er i tråd med hvordan vi har levet og måtte samarbeide her i landet, og i tråd med de likhetsidealene som ingen før nå for alvor har utfordret. Markedliberalismen inneholder ingen likhetsidealer. Tvert i mot får vi høre at vi nå må bli moderne og akseptere større lønnsforskjeller. Lønn etter innsats heter det gjerne, men det betyr ikke at en bedriftsleder og en vaskehjelp som begge sliter 10-12 timer hver dag skal ha like meget igjen for strevet. Vi har begynt å få lønninger for bedriftsledere og pengeflyttere som ligger i millionklassen.

Vi ser i dag at maktelitene i det norske samfunnet stadig oftere er på kollisjonskurs med folkemeningen. Kampen om norsk medlemskap i EU er det fremste eksemplet, men også det at regjeringen langt på vei fører en politikk som om Norge skulle være i EU.

Når markedsideologien får stadig større makt, betyr det at de folkevalgte organene får mindre. Ofte pekes det på «ytre forhold» som begrensning for handling. Disse ytre forhold opptrer i ulike språkdrakter; internasjonale lover og regler,

konkurransesituasjonen, inflasjonsfare, valuta-hensyn etc., men resultatet er det samme. Det er lite folkevalgte organer som gjør, så lenge de lar seg drive med dit markedskreftene styrer dem.

Kvinnene taper dobbelt på denne utviklingen. Omsider har norske kvinner tilkjempet seg en sentral rolle i det politiske liv. Så forsvinner makt og innflytelse ut av den politiske arena, over i lukkede styrerom, hos konsernledelsen, eller til sentralbanksjefer i EU som ikke står til ansvar for andre enn seg selv. Dette er ikke kvinners arena.

Ennå er folkestyret sterkt i Norge. Selv om makteliter har erobret seg stadig større innflytelse og det styres mer og mer over hodet på velgerne, så har vi likevel en veldig ressurs i den omfattende deltakelsen lokalt i styre og stell. Vi har så under EU-kampen at et folkeflertall kunne vinne over en samlet koalisjon av regjering, store deler av embetsverket, en overveldende stor andel av massemedia og arbeidsgivernes organisasjoner.

Mennesker i alle aldre søker til fellesskap og organisasjoner for å løse konkrete oppgaver. Disse private, ikke-profittsøkende organisasjonene betegnes ofte som den tredje sektor eller det sivile samfunnet. Gjennom utstrakt bruk av frivillighet har denne tredje sektoren vist seg som en viktig kraft i sosial og økologisk forsøksvirksomhet. Her er det positive krefter å spille på lag med. Aktive innbyggere, organisert på et utall forskjellige

måter, utgjør et viktig demokratisk mangfold i vårt samfunn.

Et demokratisk styresett må pleies, utvikles og tilpasses nye tider og nye utfordringer. Den beste trening i demokratisk holdning og praksis får unge mennesker gjennom deltakelse i ungdommens egne organisasjoner. Det er et alvorlig signal at medlemstallet i barne- og ungdomsorganisasjonene i Norge går nedover. Ungdommen har ikke tid til å engasjere seg. Konkurransen om toppkarakterer i skolen er stort. Men det kan bli en kostbar forsømmelse for samfunnet.

Folkestyret bygger på en grunntanke om at makt er folket sin egen ressurs: Den tilhører folket, og skal brukes av folket til fordel for folket. Når den blir brukt av folket, er makt også et gode.

Det har vært foreslått å lage en ny maktutredning. Dette er en god idé, men bare om en slik utredning kan gi underlag for en politikk som kan styrke folkestyret og redusere sosial ulikhet. For makt må ikke bare utredes; den må også brukes. Derfor vil en ny maktutredning være en god investering dersom formålet er at den skal virke opplysende og informerende for politikken. Det vi da trenger er en studie som på en annen måte enn den forrige kritisk fokuserer på de prosessene og arenaene i samfunnet der makt og ulikhet blir skapt, opprettholdt og endret.

En ny utredning må derfor også ha som mål å analysere de komplekse relasjonene som finnes mellom ulike former for makt og ulikhet, både slik dette før har tatt og slik det fortsatt tar form av rekrutterings- og karrieremønstre, belønnings- og utestengningsmekanismer, i finans-, nærings- og arbeidsliv, i pressemiljøer, politiske partier og organisasjoner, i embetsverk og i forskningsmiljøer. Viktig blir det også å sette et søkelys på hvilke krav som i dag stilles for i det hele tatt å kunne delta i, og ha innflytelse over, disse prosessene, og å få synliggjort de kontaktmønstre og nettverk som måtte finnes mellom maktposisjoner på ulike arenaer. Særlig gjelder dette de de kontaktmønstre som ligger til grunn for maktkonsentrasjoner innad i og mellom finans- og næringsliv, politikk og administrasjon, og som kan tenkes motvirke en demokratisk maktfordeling og maktbruk. Globaliseringen av økonomien og det omfattende institusjonelle internasjonale samarbeidet må også trekkes inn.

Med et slik mål kan en maktutredning bidra til å støtte opp om folkestyret, og ligge til grunn for en politikk som har som mål å redusere ulikhet, og øke den enkeltes mulighet til politisk deltakelse og mulighet til å ha herredømme over egen livssituasjon.

18. Norge i verdenssamfunnet

Den viktigste prøven på vår solidaritet med den tredje verden går i dag på vårt eget forbruk. De rike landenes forbruk legger beslag på en stadig større andel av ressursene i verden og skader alles mulighet til grunnleggende livsbetingelser som ren luft, rent vann og ren mat i framtida. Alle som forsøker å framstille global solidaritet som et spørsmål om sterk økonomisk vekst i den rike verden for å ha litt til overs for den fattige, har ikke forstått de mest grunnleggende økologiske sammenhengene. Vårt overforbruk går på bekostning av de fattigstes mulighet til skape seg et anstendig liv i sine egne land.

De rike landene har idag utviklet internasjonale institusjoner som klart favoriserer deres egne interesser og er urettferdig i forhold til de maktesløse i verdenssamfunnet. Gapet mellom dem som lever i overflod og dem som lever i fattigdom blir stadig større. Dette er en farlig utvikling som skaper større sosial uro, aggressivitet og konflikter og fører nye millioner av mennesker på vandring.

Den såkalte moderniseringen av økonomien har betydd store sosiale og politiske endringer som ikke bare er gode. I en «markeds-verden» skal grensene være åpne, det skal være lett å

erobre nye markeder. Det åpner store profittmuligheter for pengefikserte kjeltringnettverk som beriker seg på rusmisbruk, kriminalitet og narkotikahandel. Menneskehandel er blitt en av de raskest voksende markedene i verden. Kvinner og barn blir lette ofre. Både mennesker og natur må betale prisen for en global markedsøkonomi hvor bare det som kan omsettes i penger har verdi.

Mediarevolusjonen har gjort verden mindre, men har også framstilt den vestlige forbrukerkulturen som idealbilde over hele verden. Normløshet har fått lov å utvikle seg, og forbruk over alle grenser og er blitt den styrende ideologi på stadig flere områder. Konsekvensene er blitt dramatiske for mange. Mange mennesker idag står overfor en identitetskrise og ser seg om etter andre ankerfester i tilværelsen: religion, rase eller etnisk identitet.

18.1 Norges holdninger til den tredje verden

Norge må i verdenssamfunnet kjempe for en internasjonal solidaritet som baseres på rettferdighet og en erkjennelse av at vi bor på en felles klode.

Norge er et rikt land, og utenfor EU har vi betydelig handlefrihet. Den skal vi blant annet

gjennom bistand bruke til å øke handlefriheten for de landene vi samarbeider med. Konkret vil dette bl.a. bety å styrke sjøtillit, organiserings- evne og demokratisk utvikling, slik at landenes kontroll med egne ressurser og utvikling kan styrkes og de lettere kan motstå dominans utenfra. Det er viktig å vise at det finnes alternative måter å organisere økonomi, samhandel og samarbeid på enn den ensretting som de tøylessløse markedskreftene representerer. Et større mangfold av organisasjonsmåter vil lettere kunne ivareta og være tilpasset lokale naturmessige forhold og behov.

Norge må forvalte sine ressurser og sin rikdom på en slik måte at det skaper anerkjennelse, og vi må respekt internasjonalt og bygge allianser med land som deler de holdninger som legges til grunn.

Kjennskap gir vennskap, respekt og toleranse. Derfor er det viktig å utvide møteplassene i verden, slik at grupper med felles interesser, som f.eks. ungdom, kvinner, fagorganisasjoner og fagorganisasjoner får bedre muligheter til å treffes, også utover ledernivå. Slik kan de dele erfaringer og virkelighetsoppfatning og finne løsninger på felles utfordringer.

18.2 Norges bistand

Norge har hatt som mål at vår bistand skulle være én prosent av vår bruttonasjonalinntekt. De siste årene har vi saket akterut i forhold til dette målet. Det skyldes på at det ikke fins mange nok gode prosjekter og at vi ikke har en tilstrekkelig god og utbygget organisasjon.

Det er riktig nok at vi må være mer kritiske i valg og gjennomføring av prosjekter. Men det gir ingen grunn til å skjære ned på bistanden. Vi kan trygt bevilge en prosent av bruttonasjonalproduktet, dersom vi som en foreløpig ordning setter inn det vi ikke kan bruke godt nok inn på et bistandsfond. Det vil sikre at vi med større styrke kan gjennomføre de prosjektene og de tiltakene vi etter hvert ser det er riktig å satse på.

Kanskje bør vi også overveie å regne bistanden i prosentandel av størrelsen på det private forbruket her i landet, for å slippe snakket fra Fremskrittspartihold om at bistanden går ut over gamle og syke (mens forslag om skattelettelse på ti-tyve milliarder ikke synes å bekymre partiet i så måte).

Næringslivslederne vil gjerne ha sin del av bistandsmillionene i form av støtte til prosjekter som gir dem fortjeneste. Slik dette nå kjøres fram av regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet kommer Norge ofte i en tvetydig situasjon overfor arbeidet for frihet og folkestyre i land som

undertrykker nettopp demokratiske verdier. En mer kritisk holdning er på sin plass. Også bistanden kan, i likhet med andre av storkonsernenes framstøt, virke til å gi Norge felles interesser med krefter vi ikke bør være på parti med.

18.3 Norge, EU og Europa. Norge og FN

EU er Norges store nabo og største handelspartner. Vi har, og ønsker fortsatt å ha et nært og godt forhold til EU, uavhengig av hva vi som velgere måtte mene om utviklingen innenfor EU. Slik den tegner seg i dag, er det lite som gjør at EU framstår som mer tiltrekkende enn i november 1994.

De juridiske lærde er uenige om det er i strid med Grunnloven å melde Norge inn i Schengenavtalen på den måten regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet vil. En av våre fremste fagfolk i forfatningsrett, selv EU-tilhenger, kaller det en «konstitusjonell katastrofe» at stortingsflertallet og regjeringen i EØS-saken fant fram til en konstruksjon som han mener rent juridisk ikke var i strid med Grunnloven, men som tillater at Norge reelt sett avstår stadig nye deler av sin selvstendighet fordi en formelt kan si at vi fremdeles kan si nei til EUs vedtak. Vi ser at tilsvarende grep nå brukes for å få gjennom Schengenavtalen.

Det vi kan være nokså sikre på er at tilhengerne av Markeds-Norge i neste stortingsperiode gang på gang vil prøve å bruke dette juridiske knepet til gradvis å undergrave Norges selvstendighet.

I de siste meningsmålingene om EU-saken sier over 70% av dem som har en mening at de i dag ville stemt Nei til EU-medlemskap. 77% sier at det «var best det gikk som det gikk». Norge klarer seg bedre enn noen gang før økonomisk. Alle truslene om de ulykker som ville ramme landet om vi sto utenfor har vist seg å være tomme. Forholdene i Sverige viser at de løftene EU-tilhengerne der ga om velsignelsene ved EU-medlemskapet også var tomme.

Regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet vil ikke si noe i valgkampen om den «salami-tak-tikken» de vil bruke i EU-tilpasningen. Vi mener at det er fordi de vil at stortingsflertallet, som de venter å få, skal fortsette å sabotere det norske folkets beslutning i folkeavstemningen den 28. november 1994.

Dette må alle som sa Nei til EU-medlemskap nøye overveie før de bestemmer seg hvordan de vil stemme på ved stortingsvalget 1997. De må vurdere kandidatene, ikke bare partiene, fordi det fins EU-motstandere på Ja-partienes lister, og EU-tilhengere på Nei-partilister som sier de vil være lojale mot folkeavstemningsresultatet.

I EU-landene vokser den folkelige motstanden mot maktelitenes press for å skape en økonomisk og monetær union og å gi EU-organene stadig større makt. Det går opp for fler og fler at den høye, og mange steder økende arbeidsløsheten og den stadig større ulikheten mellom fattige og rike skyldes omlegningene i økonomien som skal gjøre de nye planene mulige. Det utvikler seg et kappløp mellom den voksende motstanden og topp-politikerne som må gjennomføre sine planer før det går opp for flertallet hva som skjer.

Europa er mer enn EU. Vi vil ikke kunne få stabilitet i vår verdensdel før landene i Øst-Europa får orden på sin økonomi og solid erfaring med demokratisk praksis. Årene som er gått siden Muren falt har gitt oss skremmende erfaringer: Borgerkrig, tøylesløs markedsøkonomi spedd opp med mafia-økonomi, sosial nød i mange land. Derfor må vi være aktive i forhold til disse landene og være villige til å gi dem håndrekninger de trenger.

Vi ser at EU gjennom sitt indre samarbeid også utvikler tendenser til å lukke seg inne, bli seg selv nok og til å opptre som en samlet blokk i forhold til utenverdenen, for eksempel i FN. Norge må i sin situasjon satse på å utnytte sin handlefrihet og være aktiv i FN-organene som et eksempel på en uavhengig, rik europeisk nasjon som tar sitt internasjonale ansvar alvorlig. UNESCO-samar-

beidet er et eksempel på en FN-organisasjon som etter mange års sviktende effektivitet igjen begynner å løse viktige oppgaver.

19. Valget

Vi trenger politikere som har mot og styrke til stå fram og si hva de mener og vil, og ikke venter til etter valget med å si klart fra om sine hensikter. Ikke slike som skuler til meningsmålinger og taktiske spill, med et øye på sjansen til utjevningsmandatgevinster.

Velgerne blir i dag nok en gang innbudt til en valgkamp der de viktigste sakene blir forsøkt holdt skjult. Regjeringen og Høyre later som om de står for hovedmotsetningene og er alternativene i norsk politikk, mens de i virkeligheten står for det samme synet på hvordan Norge skal være i framtida - et markedssamfunn. Innenfor slike rammer kan de saktens være uenige om mangt, men vi mener at det ved dette valget gjelder å skape motkrefter på Stortinget for den linjen de begge står for, en linje som også svært mange av Arbeiderpartiets velgere og medlemmer er uenige i.

Får de det som de vil, begynner de straks etter valget med å føre videre den siden av politikken som er den viktigste, den de ikke har villet snakke om: den videre omformingen av samfunnet til et Markeds Norge. Da går det nye fire år før velgerne

får sjansen til å protestere. På viktige områder kan det være for sent.

Det snakkes hele tiden som om det velgerne nå har å gjøre bare er å skape et grunnlag for den ene, eller den andre eller tredje regjeringskoalisjonen etter valget. Det er ikke slik. Vi trenger en annen politikk enn den Regjeringen fører med støtte av Høyre og Fremskrittspartiet.

Endringer i norsk politikk har vært kjempet fram gradvis gjennom en rekke valg før. Et godt eksempel er arbeiderbevegelsen, som fra en beskjedne begynnelse vokste til et flertall i folket. Vi må ved dette valget velge kandidater som vi mener vil føre den riktige politikken for Norge, og med det gi dem en sterkere stilling på Stortinget. Vi vinner kanskje ikke flertall denne gangen, men har vi framgang vil vi kunne nå helt fram neste gang.

Vi mener at det vi her har tatt opp er det valget bør dreie seg om. De som er enige med oss kan gjøre en innsats for at mange andre skal se det på samme måten. Gjennom samtaler med folk de kjenner og møter - i familien, vennekretsen, på busser, tog og ferger, på arbeidet.

Lykke til!

Vedlegg:

Politisk samholdspraksis 1993-1997:

De felles grunnholdningene til hva Norge skal være har i denne stortingsperioden i en lang rekke viktige saker skapt felles standpunkter, mot Regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet. Her har vi kort oppsummert noen av de saksområdene hvor Nei-partiene har stått sammen mot regjeringen, Høyre og Fremskrittspartiet i perioden. (Vi har bygget på innstillingene fra stortings-komitéene, og ikke detaljgjennomgått voteringene.)

Alkoholpolitikk

Partiene gikk mot å oppheve Vinmonopolets import-, eksport-, og engrosmonopol.

Bistandspolitikk

Nei-partiene har påpekt at norsk bistandspolitikk har gjennomgått tildels store endringer de siste årene, mot økt kommersialisering av bistanden samtidig som fokuseringen på langsiktig fattigdomsbekjempelse er blitt svekket. Partiene har vært kritiske til dreiningen bort fra ressurser til grunnbehov og til forskyvningen av bistand fra Afrika til bedre stilte asiatiske land. Partiene har

stått sammen om et høyt nivå på totale bistandsoverføringer. Det er lagt vekt på at de fattigste landene og befolkningen der er den viktigste målgruppa. Avgrensninger til næringslivsordninger og hva som skal kunne defineres som bistand er restriktiv. Partiene ønsker en mer offensiv holdning fra norsk side når det gjelder gjeldslette overfor fattige land og ønsker et handlingsprogram som omfatter multilateral gjeld, kommersiell gjeld og offentlig bilateral gjeld. Partiene vil styrke FN-systemet på bekostning av Verdensbanken og IMF og gi FN en samordnende rolle.

Distriktspolitikk

Styrke kommuneøkonomien slik at kommunene kan følge opp statlige pålegg og sikre befolkningen grunnleggende tjenester innen helse, omsorg og utdanning.

Bedt Regjeringen senke rentenivået i SND som en uakseptabelt høyt sammenlignet med private banker. Bedt Regjeringen etablere et selvfinansierende fraktutjevningfond, for å sikre lik pris på bensin og autodiesel i hele landet. Storbypolitikk, økt satsing for Oslo indre øst. Bedre kollektivtrafikk i byene.

Flyktningepolitikk

Praksis i norsk asyl- og flyktningepolitikk er blitt skjerpet de senere årene, samtidig som

menneskeretts-situasjonen i verden er blitt forverret. Nei-partiene definerer norsk flyktninge-engasjement som en plikt vi har til å hjelpe de som lider som følge av krig, sult og miljø-ødeleggelser og har reagert på en svært firkantet behandling av enkelte menneskeskjebner fra myndighetenes side. Kirkeasyl og utsendelse av syke og forsvarsløse mennesker har gitt ansikt til de etiske dilemmaer man står overfor i praktiseringen av lovverket. Det har spesielt blitt jobbet for en mer human praksis når det gjelder familie-gjenforening og for å styrke innvandrerkvinnenes rettslige status. Initiativ er tatt for at Norge skal engasjere seg internasjonalt for å få til en egen forpliktende konvensjon om europeisk ansvarsfordeling for flyktninger, som et svar bl.a. på Schengen-avtalen.

Kultur- og mediapolitikk

Partiene har gått inn for å beholde NRK som en stiftelse, ikke gjøre det til et statsaksjeselskap, med bakgrunn i den store kulturpolitiske oppgave NRK fortsatt må ha i å verne og utvikle norsk egenart og kultur, uavhengig av kommersielle interesser for finansiering. Partiene har også ønsket å stoppe sentralisering og ensretting innen annen medie-formidling, bl.a. ved å gå mot at aviser skal kunne ha egen konsesjon til drift av nærkringkasting.

Offentlighet og åpenhet i forvaltningen

Partiene ønsker større åpenhet og offentlighet om saker som behandles i kommuner og fylkeskommuner, bl.a. budsjetter som angår befolkningen direkte. De ønsker derved å stimulere til mer offentlig debatt og trekke befolkningen med i prioriteringer og bidra til et mer aktivt folkestyre.

Næringspolitikk

Partiene mener den største utfordringen for havbruksnæringen ligger i å utvikle en økologisk forsvarlig næring og mener Regjeringen ikke legger nok vekt på dette. Næringa må være sterkt knyttet til distriktene og det er derfor viktig at utviklingen i næringen blir styrt, for å unngå for sterk konsentrasjon. Forskning og utvikling innenfor bio- og genteknologiområdet må også styres.

Partiene anbefalte ikke jordbruksoppgjøret i 1996 og var sterkt kritiske til at landbruksbefolkningen har fått en langt dårligere lønnsutvikling enn andre grupper i samfunnet. Norsk landbruk kan ikke styres etter markedslover, men må innrettes etter biologiske og økologiske lover. Landbruket har en videre samfunnsøkonomisk oppgave enn å produsere billigst mulig mat.

Samferdsel og kommunikasjon

Partiene har forsvart likebehandling og likeverdige forhold i hele landet mot kravet om ensidig økonomisk lønnsomhet, bl.a. når det gjelder posttjenester. De har også gått mot Telenors og departementets planer om kostnadsorienterte priser. Noe som ville føre til store prisforskjeller på teletjenester i ulike deler av landet. Partiene gikk også mot Telenors planer om sentralisering av virksomheten til større regionale sentra.

Skole

Sikre kommunene full kompensasjon ved innføring av 6-årsreformen. Fri skoleskyss også for 7-8 og 9-åringer som bor mer enn 2 km fra skolen. Ber regjeringen utrede det fysiske arbeids- og læremiljøet for studenter, samt bedre tilrettelegging for funksjonshemmede. Partiene går inn for å øke arealnormen etter elevtall, men advarer mot å premiere større klasser og skolesentralisering. Vil ha nye arealnormer for alle trinn i grunnskolen etter den nye læreplanen.

Partiene vil øke kvoten av studenter fra utviklingsland.

Utenrikspolitikk

Partiene gikk mot våpensalg og salg av annet militært utstyr til Tyrkia, så lenge det er en borgerkrigsliknende tilstand i landet og det pågår klare brudd på menneskerettighetene. Saken ble fulgt opp med å kreve strengere retningslinjer for eksport av militært materiell til land som bryter grunnleggende menneskerettigheter eller til land med udemokratiske styresett.

Valutahandel

Partiene har vært svært skeptiske til de omfattende dereguleringene av kapitalbevegelsene på verdensmarkedet og de konsekvenser dette har fått. Som følge av Pengefondets krav til deregulering som forutsetning for lån, er verdens valutamarked i realiteten uten styring. Dette skaper ustabilitet, sterke valutavingninger og undergraver alle lands muligheter for god samfunnsplanlegging, men gir frie muligheter for spekulasjon og grådighet. Partiene har tatt til orde for en internasjonal avgift på valutatransaksjoner for å komme den verste spekulasjon til livs og foreslått at midlene skal brukes til å forsterke FNs oppgaver.

Handelspolitikk

Partiene har bedt Regjeringen arbeide for en ny forhandlingsrunde i Verdens Handelsorgani-

sasjon WTO med sikte på å omdanne WTO til et handelsregime som tar nødvendige hensyn til økologi, menneskers rett til mat og sosial sikkerhet, og ILOs grunnregler for arbeid og arbeidsforhold.

Miljø, mat, helse

Matsminkedirektivene i EØS illustrerer holdningsforskjeller. Nei-partiene setter retten til ren mat og helse foran den internasjonale industriens ønske om tilsetningsstoff i matvarene. Helse- risikoen, særlig blant barn vil øke. Omfanget av allergi er allerede større i Norden inn i sydligere land. Dette forsterker behovet for å praktisere føre-var-prinsippet og nedlegge veto mot at Norge skal underlegges disse direktivene.

Partiene har etterlyst en tiltaksplan mot miljøgifter med hormonforstyrrende elementer og vært svært kritiske til manglende nasjonal oppfølging mht. klimaendringer og utslipp av CO₂. De har pekt på at den viktigste årsak til den sterke økningen i CO₂ utslipp er et oljeutvinningstempo ute av kontroll, langt over forutsetningene.

Bedt Regjeringen nedsette en kommisjon for bærekraftig utvikling og påpekt behovet for å være foregangsland med aktiv handling også nasjonalt.

Energipolitikk

Energipolitikken står meget sentralt i utforming av samfunnet og har vært et sentralt område hvor prinsipielt forskjellige syn mellom Samholds-Norge og Markeds-Norge har stått mot hverandre. Synet på at veksten i energiforbruket er en naturgitt utvikling og at tilrettelegging for økt strømforbruk dermed er den politiske oppgaven har stått mot behovet for holdningsendringer, planlegging og tiltak for å redusere forbruket. Alternative og langsiktig, fornybare energikilder er løftet fram, kombinert med utnyttning av et betydelig ENØK potensiale.

Forurensings- og klimahensyn står sentralt ved prioritering mellom energibærere. Særlig blir Norges globale ansvar for å følge opp og gå foran i forhold til internasjonale avtaler på miljøområdet tillagt stor vekt. Disse partiene har engasjert seg sterkt mot bygging av gasskraftverk i Norge og påvist hvordan regjeringens argumentasjon ikke er holdbar, verken ut fra hensyn til energibehov, forurensing, miljøavtaler, ressursforvaltning eller arbeidsplasser. Disse partiene mener gassen bør selges direkte til andre land.

Partiene har påpekt styringsproblemer med utbyggingstakt og utbyggingsløsninger i petroleumsvirksomheten, og bedt departementet bidra til å bedre folkevalgte organers mulighet til

innflytelse, slik at intensjonene i petroleumsloven kan ivaretas.

Sosial- og velferdspolitik

Partiene gikk mot å heve beløpet i minsteinntekt for å ha rett til dagpenger, fordi dette ville først og fremst ramme deltidsarbeidende kvinner med lav lønn. Disse gruppene utgjør allerede de økonomisk dårligst stilte i samfunnet. Partiene foreslo også å øke forsørgertillegget for dagpenge-mottakere.

Partiene har ved ulike anledninger fremmet forslag for å styrke barnefamilienes økonomi og

valgmuligheter. De har avvist forslag om behovsprøving av barnetrygden og mener den fortsatt skal være en universell ordning for barnefamiliene.

Partiene har foreslått å endre folketrygdloven, slik at fedre får selvstendig rett til opptjening av fødselspermisjon.

Partiene ba Regjeringen under budsjettbehandling i 1996 sikre ledig ungdom mellom 20 og 24 år arbeid eller utdanning uten å måtte gå ledige i 6 måneder først (ungdomsgarantien). (Dette gikk AP og H/Frp imot.)